

Fig. 1. Hospitalet og kirken set fra sydøst. HW fot. 1999. - *Südostansicht des Armenstiftes und der Kirche.*

NØRLEM KIRKE

SKODBORG HERRED

Kirken, der ligger yderst i sognet på højdedraget over Lemvig, nævnes første gang i kirkelisten i Ribe Ol-demoder (o. 1350), hvor den er ansat til en afgift på 4 sk. sølv.¹ Sognet må oprindeligt også have omfattet Lemvig, hvis kirke i samme liste er ansat til kun 1 sk. sølv og må have været anneks til Nørlem (jfr. s. 334). Senest fra reformationstiden var Nørlem *anneks* til Lemvig, hvorunder sognet forblev indtil 1990, da det udskiltes som et selvstændigt pastorat. Kirken eje-

de i ældre tid en del jord, der blev forpagtet ud.² Den tilhørte kongen, indtil kronen 1699 solgte den med forbehold af kaldsretten til Ejler Ejlersen Holm til Eskær (Hjørring amt).³ Han overlod den få år senere til Lucas Andersen Nors til Kabbel (†1717), og kirken forblev herefter under herregården, indtil ejeren Jens Stokholm 1821 solgte den til Morten Sørensen i Bjerregård. Herfra afhændedes tienderne efterhånden til sognemændene. Kirken overgik til selveje 1937.⁴

Båndene til sognets hovedgård Kabbel har sat sig mange spor i kirken. I 1600'erne⁵ var herregårdens ejere ofte tiendeforpagtere og kirkeværger (jfr. her-skabsstole og messehagel), og i årene 1763-73 gjordes kirken til en udpræget herregårdskirke i tidens rokokostil (jfr. gravkapel, inventar og hospital).

Tre borgere i Lemvig købte 1640 nogle gårde i Lemtorp og lagde disse med tiende under købstadskirken. Kongen befalede imidlertid, at tienden - som hidtil — skulle ydes til Nørlem kirke. Da borgerne til fortørnelse for kirkeværgen, Jakob Grubbe til Kabbel, fortsat nægtede at svare ham tienden, indstævnedes parterne 1648 for snapstinget i Viborg.⁶

Møntfund (fig. 54). 1942 fandtes på kirkegården i en grav nord for kirken 11 middelalderlige engelske sølv-mønter. To er slået under Henrik III, ni under Edward I-II. Slutmønten er præget ca. 1318-20, men den lille møntskat, hvoraf flere mønter synes at have cirkuleret længe, er sikkert først kommet i jorden ved midten af 1300'erne. Fundet opbevares i Lemvig Museum.⁷

Kirken ligger højt i det bakkede land øst for Lemvig, og tårnet kan ses langt ud over Limfjorden.

Sognets bebyggelse var i ældre tid præget af store enkeltgårde, som hver lå på egen jord uden dyrkningsfællesskab. Også kirken ligger frit i landskabet, dog tidligere med en stor gård, Kirkegård, umiddelbart vest for kirkegårdsdiget. Gården, der ses på matrikelkortet 1816 (fig. 2) og et luftfoto 1946 (fig. 3), er revet ned 1992, da den gav plads til præstebolig og sognegård, opført efter tegninger af arkitekt Egon Aagaard, Lemvig.

Kirkegården, som hegnes af brede stensatte jorddiger,⁸ har bevaret sine gamle skel mod øst, nord og vest, mens den — formentlig o. 1900 — er udvidet mod syd frem til hospitalsbygningen (se ndf.). Her flugter vestre del af det udflyttede syddige nu med hospitalets nordmur, østre del med dettes sydmur, idet man kort efter 1963 inddrog hospitalets gamle urtehave til begravelse. Et selvstændigt kirkegårdsafsnit uden for vestdiget på den ovennævnte gårdtomts plads er indviet 2000. Det er udformet efter forslag af land-

Fig. 2. Matrikelkort 1:10.000. Målt af R. Sørensen 1816 og Carl Eyben 1817, kopieret af J. H. Schou 1866. Tegnet af Jørgen Wichmann. — *Katasterkarte*.

Fig. 3. Luftfoto afkirken og den nu nedbrudte gård, Kirkegård, set fra sydvest. SylvestJensen fot. 1946. KglBibl. — *Luftaufnahme von der Kirche und dem jetzt abgebauten Hof, Kirkegård. Südwestansicht.*

skabsarkitekt Birte Østerbye, Herning, og hegnes af nye stendiger i syd og nord, i vest af en teglstensmur, hvori indgår dele af muren omkring gårdens tidligere møddingsplads.

Kirkegårdens *indgange* er alle fra 1900'erne. Der er køreporte i øst og syd og en ganglåde i nord. Åbningerne lukkes af hvidmalede tremmelåger, ophængt i murede og hvidtede piller, der er afsluttet som pyramider. En bred gennembrydning i vestdiget giver adgang til det nye kirkegårdsafsnit.

†*Indgange.* De bevarede kirkeregnskaber viser, at der i sidste halvdel af 1600'erne⁹ var adgang til kirkegården gennem en køreport med 'stette' (fodgængerlåde) i østdiget og en stette i vestdiget; en søndre, nævnt 1651, blev sløjfet 1656 og åbningen udfyldt med ti læs kampesten. De mu-

rede, blytækte indgange var sandsynligvis udført som *portaler*.¹⁰ Vestre stette nyopførtes 1662 af murerne Peder Mogensen og Jep Nielsen, og hertil brugtes 28 tdr. Daugbjerg-kalk og 1.300 mursten.¹¹ Jens Mikkelsen og Christen Sørensen huggede tømmeret til taget ('overrejsningen'), som Jens blytækker beklædte med bly. Christen (Sørensen) tømmermand udførte samme år nye, tjærede fløje til porten, som forsynedes med hængelås. — Smedede *†riste* i egetræsrammer i østre og vestre stette nævnes i regnskaberne 1662 og 1673, der tillige omtaler drejelige kors (svingler) i åbningerne.⁹

Bygninger på og omkring kirkegården. Det allerede nævnte *hospital* (fig. 1) syd for kirkegården, det såkaldte 'Stiernhielms Hospital', er en hvidkalket og tegltækket bygning, opført 1780 af Anna Ma-

Fig. 4. Indskrifttavle 1780 i hospitalets sydmur (s. 602). NJP fot. 2000. - *Inschrifttafel, 1780, in Südwand des Armenstiftes.*

ria Wandborg til minde om hendes søn, hospitalets fundator, Jens Wandborg de Stiernhielm til Kappel. Huset, der tillige brugtes som skole, er orienteret øst-vest og lå oprindelig frit uden for kirkegårdens syddige. Murene afsluttes med gesims, og svarende til husets dobbelte funktion er der i sydsiden to ens rundbuede indgange, indrammet af pilastre. Mellem dørene er indsat en indskrifttavle af sandsten (fig. 4), 81x59 cm, der øverst smykkes med det stiernhielmske våben. Indskriften, med fordybet kursiv og versaler, lyder: »Stiernhielms/Hospital og Skole/ efter/ Sal(ig) Welb(yrdig) hr. Jens Wandborg/ de Stiernhielm til Cabel/ som har funderet dend men/ opbygt og fuld ført af hans/ Moder/ Anna Maria Wandborg/ Sal(ig) Niels Jacobsens/ i Lemvig/ Anno 1780«. — Bygningen rummede oprindelig skolestue og lærerbolig samt fribolig for fire lemmer under Kappel gods. Skolefunktionen flyttedes 1870, og bygningen blev 1890 overtaget af kommunen og herefter anvendt som fribolig for fattige. Den er

siden 1963 lejet ud til menighedsrådet og bruges nu bl.a. som graverkontor.⁴

Et nyere *ligkapel* i kirkegårdens sydvestre afsnit, tegltækket og orienteret nord-syd, er o. 1980 udvidet mod syd med toiletter (arkitekterne Poul Hansen og Ib Lydholm). På luftfotoet 1946 (fig. 3) ses en *fkirkestald* uden for norddiget, fra o. 1900, tækket med blikplader. Et *†udhus*, øst for hospitalet, er nedrevet efter 1963.

Kirkegården præges af mange gode gravsten, udført af sten- og billedhuggeren Ejgil Westergaard, Lemvig, aktiv fra 1948 (jfr. Lemvig kirkegård s. 424f.).

BYGNING

Kirken er en romansk kvaderstensbygning bestående af kor og skib, hvortil der i senmiddelalderen er føjet et tårn i vest. Et middelalderligt (†)våbenhus foran skibets norddør afløstes 1770 af et gravkapel for ejeren af Kappel. Dette byggeri var et led i Jens Wandborg de Stiernhielms nyindretning af kirken i de samme år (se inventar). Tårnrummet, der indtil da havde tjent som gravkapel, blev i samme forbindelse omdannet til våbenhus. Orienteringen har en mindre afvigelse mod nord.

Den forholdsvis beskedne *kvaderstenskirke*, hvis mure hviler på en *skråkantsokkel* (jfr. s. 598, fig. 8), er rejst på en lille højning i terrænet, som falder svagt mod vest. Facaderne fremtræder regelmæssige med gennemløbende granitskifter, 11 i koret og 12 i skibet. Kirken fik dette udseende ved en omsætning og regulering af kvaderstensbeklædningen 1893-95, da også de nuværende, granitindfattede støbejernsvinduer kom til. Inden da var murværket forstyrret som følge af Jens Wandborg de Stiernhielms byggearbejder i 1760'erne (jfr. ndf.), der havde til hensigt at give kirken et uniformt præg ved regulering af vinduerne og en delvis ommuring i tegl.

Løse romanske kvadre. To attisk profilerede sokkelsten, nu liggende frit uden for kirkegården,¹² fandtes 1878 foran indgangsdørene til stuehuset i den nærliggende gård, Kirkegård. Kvadrene stammer næppe fra kirken, men er muligvis ført hertil fra Kappel, hvor der samme år noteredes en del romanske kvadre.¹³

Fig. 5. Kirken set fra nordøst. NJP fot. 2000. - *Nordostansicht der Kirche.*

Døre og vinduer. Sporene af skibets syddør var forsvundet allerede inden murens omsætning 1893-95.¹⁴ Norddøren er opslugt af døren til nordkapellet, der nu fremtræder som en rundbuet, smiget åbning. Kirken har bevaret to oprindelige vinduer, et i korgavlen og et i skibets nordside. Det første fremtræder som en udvendig blænding med monolit overligger og sålbænk; karmene er af almindelige bygningskvadre. Vinduet i skibets nordside, der er genåbnet 1937, er af en tilsvarende udformning, dog er sålbænken delt i to og vestre karm udgøres af en rejst kvader. - En romansk vinduesoverligger, der 1887 sad nederst i kapellets nordøstre hjørne, er 1937 genanvendt i et nyetableret vindue vestligst i skibets sydside. Øst for koret ligger to løse smigsten fra et romansk vindue.

I det *indre* synes væggene overvejende at være af rå marksten; dog er den runde korbue af tilfannede granitkvadre, der i vangerne mod skibet er brugt som rejste kvadre. Kilestenene i den

runde bue udgår fra *kragbånd* (jfr. s. 598, fig. 3) med omløbende skråkant på undersiden. Kvaderstenene blev rensat for hvidtekalk 1937, dog var kragbåndene allerede afvasket inden 1887.¹⁴ Koret, hvis gulv er hævet to trin over skibets, dækkes af et senmiddelalderligt hvælv (se ndf.); skibet står stadig med fladt bjælkeloft.

Skibet har bevaret begge sine *gavltrekanter* næsten op til spidsen. De er af store rå marksten muret i en grusblandet, fed kalkmørtel. Gennembrydningen af en sekundær adgang mellem skib og kor giver mulighed for at studere den støbte murkerne, hvis fyld består af rå og kløvet kamp. Fra skibets loft er der adgang til tårnet gennem en rundbuet og falsat dør, muret af gule teglsten formentlig i 1760'erne. Korgavlen er indvendig ommuret i tegl, måske ved samme lejlighed; udvendig er kun den øverste spids af tegl.

Senmiddelalderlige ændringer og tilføjelser. Tårnet ved skibets vestende er formodentlig opført i

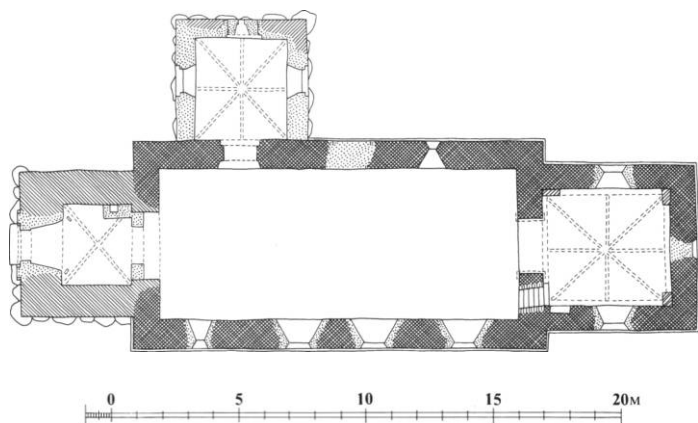

Fig. 6. Plan 1:300. Målt af Hother Paludan 1936, suppleret af NJP og tegnet af MN 2000. - Grundriß.

sidste fjerdedel af 1400'erne; i samme periode, eller snarere lidt senere, blev koret hvælvet. Også (†)våbenhuset ved skibets nordside, hvoraf der endnu er enkelte murrester tilbage nederst i kapellet, må være tilføjet i senmiddelalderen. Der er ingen spor af gotiske vinduer i kirken, men sydsidens vinduer er givetvis blevet udvidet i løbet af middelalderen, måske i forbindelse med lukningen af nordsidens åbninger.

Korets ottedelte *ribbehvælv* hviler på helstens hjørnepiller og runde skjoldbuer, hvoraf den vestre og søndre er noget deformeret i forbindelse med gennembrydningen af en åbning til prædikestolen. Vestre skjoldbue tager nu afsæt på korbuens søndre kragsten. Hvælvet har helstens overribber med enkelte trappetrin. Søndre ribbe er delvis fornyet ved ommuring af hvælvkappen 1985.

Tårnet, der er uden selvstændig trappe, er i tre stokværk. Østmuren hviler på skibets vestgavl, og tårnet har — som det er sædvane for egnen — gavle i nord og syd. Murene, hvoraf den vestre er tykkere end de øvrige, er over en liggende syld rejst af kampesten og udflyttede kvadre fra skibet, i hvis gavl man brod en rundbuet arkade. Kampestenene når et stykke op i mellemstokværket, og herover er der udvendig brugt munkesten i munkeskifte. Syd- og vestfacaden er skalmuret i flere omgange¹⁵ og fremstår nu med plane flader uden andre åbninger¹⁶ end de fornyede glamhuller; søndre gavlspejs er ommuret 1876.⁴ Nordsiden (fig. 11) er derimod velbevaret og viser tår-

nets oprindelige arkitektur. Her sidder i mellemstokværket en særegen åbning, hvis karakteristiske træk findes flere steder i Nordvestjylland og må være en slags kendemærke for det værksted, der opførte tårnet (jfr. tårnene i Mejrup (Hjerm hrd.) og Vroue (Viborg amt)).¹⁷ Åbningen består af to små glugger, mindre end én sten brede og afdækket med et diminutivt trappestik; de er anbragt i et rundbuet spejl, hvis øverste parti, i alt seks skifter, gennembrydes af småhuller som en art vævet tæppe. Indvendig har åbningen lige karme og en fladbuet afslutning. Glamhullet herover, der svarer til lydhullerne i de tre øvrige sider, er rundbuet og falset. Gavlspejsen øverst op-

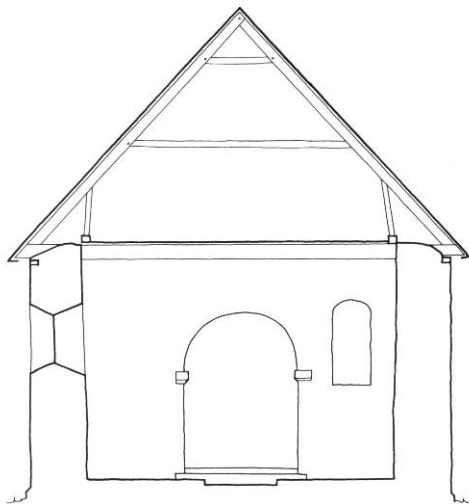

Fig. 7. Tværsnit 1:150 gennem skibet set mod øst. Målt af Peter Duun Andersen og tegnet af MN 2000. — *Querschnitt durch Schiff gegen Osten.*

Fig. 8. Kirken set fra sydøst. HW fot. 1999. - *Südostansicht der Kirche.*

pe prydes affire skråt afskårne højblændinger, af-dækket med rulskifte.

Tårnrummet, der siden 1770 har været brugt som våbenhus, dækkes af et krydshvælv, hvis ribber udspringer fra væggene; i vestre hvælvkappe ses to åbne spygatter. Den runde tårnbue, der oprindelig åbnede sig mod skibet, lukkes af en skillemur, hvori der er indsat en retkantet fløjddør. Et $\dagger$ vindue i vestsiden omtales 1650.⁹ Rummet benyttedes før 1770 som gravkapel (jfr. s. 631), og det synes da at have været tilgængeligt gennem en lille $\dagger$ dør i sydsiden, hvis tilmurede åbning endnu sås 1887.¹⁴ Ved omdannelsen til våbenhus skabtes der adgang gennem vestmuren, hvor man murede en rundbuet *portal* (fig. 10) i senbarokke former. Portalen indrammes i det ydre af pilastre, som er forbundet med en svejfet og profileret af-

slutning. Indramningen stod hvidtet 1946 (jfr. fig. 3), men er nu i blank mur.

Der er adgang til tårnets to øverste etager ad tømrede trapper, hvortil man kommer via orgelpulpituret og skibets loft. Murene i de øvre stokværk springer stærkt tilbage.

($\dagger$) *Våbenhuset* ved skibets nordside må have haft samme udstrækning som det nuværende kapel, der afløste det 1770, og hvis mure rejser sig over de gamle fundamenter: en liggende syld og et skifte granitkvadre. Der er bevaret middelalderligt murværk (munkesten) i dele af nordsiden, hvor der ses en tilmuret, rundbuet dør; men om denne er den tidligere våbenhusdør kan næppe afgøres. Våbenhuset nævnes i regnskaberne 1651, og det var da blytækt og havde bjælkeloft. En indvendig, muret $\dagger$ bænk blev repareret 1672.⁹

Fig. 9. Kapel, opført 1770, set fra nordøst (s. 607). HW fot. 1999. - *Nordostansicht der 1770 errichteten Kapelle.*

Ombygningen og ændringerne 1763-73, der gjorde Nørlem til en helstøbt barok herregårdskirke (jfr. inventar), blev foretaget på initiativ af Jens Wandborg de Stiernhielm (†1780), mens faderen Niels Jacobsen (†1778) endnu var i live. De bygningsmæssige arbejder afsluttedes 1770 med opførelsen af et gravkapel på våbenhusets plads og etableringen af en vestindgang i kirkens længdeakse (jfr. tårn). Forud blev skibets loft fornyet, og

der indsattes nye vinduer, nævnt i dåbsfadets indskrift 1769 (s. 617). En dør blev brudt i skibets nordside med adgang til et nyopsat *†*hershkabs-pulpitur. Vinduerne, der havde rundbuede trærammer med blyindfattet glas, var i behold indtil 1890'erne.¹⁸ De var indfattet af teglmurede partier, og også et bælte under tagskægget var muret af tegl. Den pudsede og hvidtede kirke stod i de følgende hundrede år med et uniformt *senbarokt*

præg, som igen gik tabt ved 'tilbageførelsen' til den romanske skikkelse 1893-95 (jfr. ndf.).

Kapellet (fig. 9) ved skibets nordside er opført 1770 af købmand Niels Jacobsen (†1778), far til Jens Wandborg (adlet de Stiernhielm), hvem han 1759 overlod Kabbel. Endnu 1887¹⁴ sås i gavlen Niels Jacobsens forbogstaver »NJ« i jern sammen med »MW« for hustruen (Anne) Marie Wandborg og årstallet »1770« (jfr. tilsvarende initialer og årstal i jerngitteret i døren fra skibet, s. 628). Murene, der som nævnt hviler på fundamenterne af et nedrevet (†)våbenhus, er rejst af grågule teglsten (25x12x7 cm) i blokskifte, der bedst iagttages i tagrummet. I hver af flankemurene er et rektantet vindue i rundbuet spejl. Der har en tid, måske fra første færd, været adgang udefra gennem en rundbuet *†*dør i nord, i hvis tilmuring er anbragt en rektantet glug. Taggesimsen er ført igennem på nordsiden, og gavltrekanter herover smykkes af et volutfelt, som er muret med affasede sten. I det indre er gulvet belagt med Ølandsfliser, og rummet dækkes af et smukt

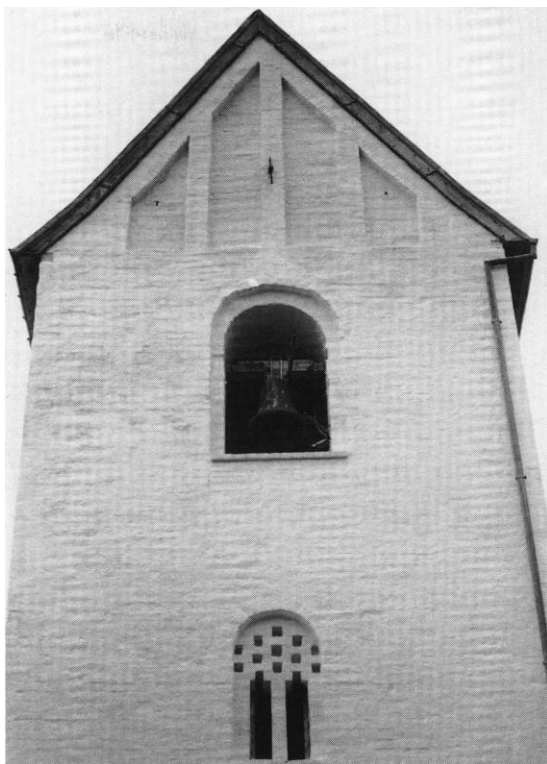

Fig. 11. Tårnets nordside (s. 604). NJP fot. 2000. - *Nördliche Turmwand*.

Fig. 10. Portal i tårnets vestside, o. 1770 (s. 605). HW fot. 1999. — *Portal in westlicher Turmwand, um 1770*.

og regelmæssigt hvælv, delt af otte halvstensribber (på oversiden helstensribber på fladen). — *Kapellet*, hvori der henstår fem ligkister (jfr. s. 629), brugtes i begyndelsen af 1900'erne til opbevaring af kul til kirkens kakkellov — til fortrydelse for bl.a. digteren Thøger Larsen og maleren Niels Bjerre.¹⁹ Åbningen fra skibet var i denne periode afskilt med en gulmalet trævæg.

Under *restaureringen* 1893-95 (efter forudgående besigtigelse af arkitekt J. Vilhelm Petersen, Odense) blev kvaderstensbeklædningen afrenset, sat om og suppleret, så facaderne fik deres nuværende, regelmæssige præg. Nye rundbuede vinduer med jernrammer blev indfattet i granit. Dette udseende opretholdtes ved en følgende *restaurering* 1937 (arkitekt Hother Paludan), hvorunder vinduet i skibets nordside blev genåbnet og vinduesforholdene ændret vestligt i sydsiden.

Tagværkerne er middelalderlige, af eg. Der er otte spærfag i koret og 15 i skibet, i begge tilfælde

Fig. 12. Kirken set fra sydøst. Foto o. 1920. — *Südostansicht der Kirche um 1920.*

med dobbelt lag hanebånd og korte stivere. I koret synes spærskoene at være de gamle loftsbjælker, som er savet over i forbindelse med hvælvslagningen; spærene, der støttes af pånaglede fyrrebrædder, har mange udstemninger, som viser, at de tidligere har været anvendt på en anden måde. I skibet er bjælker og stivere samt enkelte spær fornyet i fyr. De nedre hanebånd har tapede samlinger, de øvre bladede. Nummereringen er foretaget på østsiden fra vest mod øst med øksehugne streger. Numrene ses både i nord og syd og på begge lag hanebånd.—Tårnets tagværk er nyere, af fyr; også nordkappellets tømmer er af fyr.

Tagbeklædningen er overalt af bly, dog har korets svejfedes tag siden 1800'ernes begyndelse været tækket med tegl.²⁰ De ældre regnskaber omtaler jævnligt reparationer på blytagene. 1651 indkøbtes 4 skippd. nyt bly og 1.400 blysom, og en blytækker betales for at omstøbe 16 skippd. gammelt bly med det nye og omlægge taget på tårn

og våbenhus.²¹ 1653 fornyedes beklædningen på tårnets vestside, hvortil der medgik 3 skippd. nyt bly og 17½ skippd. gammelt.⁹ — Synet foreslog 1913, at blytaget blev udskiftet med glasserede tagsten, der skulle anskaffes ved salg af blyet⁴ — et arbejde, der dog ikke kom til udførelse.

Rødkalkning. De dele af kirken, der ikke var af natursten (dvs. tårn og (†)våbenhus), stod i 1600'ernes sidste halvdel rødkalkede (jfr. Lemvig, s. 354f.). I årene 1666-82 indkøbtes gentagne gange et farvestof, såkaldt 'brunrødt', til at blande i kalken, i flere tilfælde udtrykkeligt i forbindelse med murerarbejder på tårnet. 1672 anskaffedes både 'brunrødt' og kønrøg.⁹

Gulve. I korgulvet ligger røde, lakerede mursten på fladen, i skibets gulv gule og røde fliser, idet der dog er korkgulv under stolene. — Skibets gulv blev 1682 omlagt fra »brix« (korbuen) til kirkedøren bl.a. med genbrugte mursten, som var i behold fra et 'gammelt begravelsessted' i koret (jfr. †gravminder).⁹ Koret fik ved nyindret-

ningen i 1760'erne trægulv. Dette blev udskiftet 1804 efter at være ødelagt af regn.²²

Opvarmning. Kirken fik fjernvarme 1992. En *flakkellovn*, anskaffet o. 1900, var opstillet i skibets vestende, hvor gravkapellet en tid brugtes som kulkammer. 1937 indrettedes udvendig i hjørnet mellem tårn og kapel en varmekælder med et dampvarmeanlæg og aftræk gennem en da allerede eksisterende skorsten i tårnrummets nord-østre hjørne.

Efter en *restauration* 1985 (arkitekterne Poul Hansen og Ib Lydholm) står kor og skib fremdeles med afrensede kvaderstensfacader. Hvidtet er foruden tårn og nordkapel det øverste afkorgavlen, skibets østgavl samt det vestre parti af skibets nordmur, der o. 1770-1904 indeholdt en dør til *th*erskabspulpeturet. Indvendig er væggene hvidtede. Bjælkerne i skibets træloft blev indklædt i brædder 1912;⁴ de er ligesom bræddelaget herover gråmalede.

KALKMALERIER

1) (Fig. 13), o. 1450(?). Afen kalkmalet dekoration, der har smykket korets vægge, indtil hvælvet blev indbygget, er bevaret et fragment på knap 1 kvadratmeter øverst i korets sydside, hvor det er synligt i tagrummet. Udsmykningen, som er i rødt og gråt, består øverst af en frise med skråstreger og sparrer omkring en diamantbort og herunder afrundbuede afslutninger i to arkader.

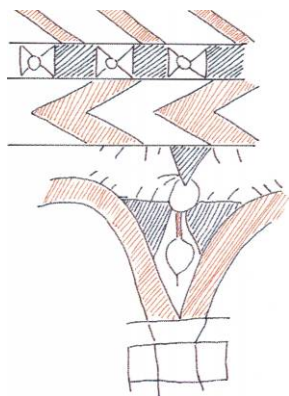

Fig. 13. Fragment af kalkmalet dekoration på korets syd-væg, o. 1450(?) (s. 609). Farvelagt skitse ved Robert Smalley 1985.— *Fragment einer Wandmalerei im Chor, um 1450(?)*.

Maleriet har været synligt indtil hvælvbyggeriet, og det bevarede parti over hvælvet har aldrig været overhvidtet. Et parti bag skjoldbuen var midlertidigt fremme i forbindelse med en reparation af hvælvet 1985.²³

2) (Jfr. fig. 17), o. 1500. En helt enkel dekoration på korhvælvets ribber består af sparrer i hvidt, okker og gråt. Formodentlig afdækket 1937.

3) (Jfr. fig. 17), 1760'erne. Samhørende med den barokke alterudsmykning er malet et kunstfærdigt draperi i hvælvets østkappe i rødt og med gule snore og kvaster. Opmalet 1915.²⁴

INVENTAR

Oversigt. Samtidig med kirken er kun alterbordet, mens en klokke synes at være kun en smule yngre, fra 1250-1300. Middelalderlig var også kirkens **granitdøbefont*, der nu bruges i Lemvig Valgmenighedskirke (jfr. s. 420f.).

Trods inventarets helt dominerende rokokopræg, er der alligevel nok i behold fra renæssancetiden til at fastslå, at kirken allerede da har fremstået som en prægtig herregårdskirke. Afen (†)altertavle fra o. 1600 er bevaret to storsøjler, en række ikke mindre fornemme hermer (**to* i Nationalmuseet) fra samme tid kan have hørt hjemme på samme tavle og/eller på andet inventar, mens et mere håndværksmæssigt relief af Korsfæstelsen synes at kunne henføres til en (†)prædikestol fra o. 1625. Altersølvets er i sin kerne udført 1634 af Hans guldsmed i Lemvig. En smukt indbundet bibel er fra samme tid, alterstagerne må dateres o. 1650, mens en sjælden messehagel (nr. 1) er skænket 1648 af Jakob Grubbe til Kappel som erindring om hustruen Ingeborg Kruses død. Også en afparret opsat herskabsstol med årstal 1638 findes i kirken.

Næsten hele den eksisterende indretning er iværksat af Jens Wandborg de Stiernhielm 1763-74 - som det synes foranlediget af hustruen Christine Marie Jermiins ulykkelige død ved barsel 1761.²⁵ Af inventaret, med enhedspræg af rokoko, synes det meste ifølge Danske Atlas at have stået klar 1763. Det gjaldt altertavlen, prædikestolen, en *†*lysekrone, en lukket (†)herskabsstol, skriftestol og degnestol samt et vægskab og nye *†*stolestader, mens en dåbsniche med *†*dåbsengel formentlig først kom til 1769. Dette årstal findes på et dåbsfad af sølv, hvis lange indskrift opregner Jens Wandborgs velgerninger: således gav han til hver af de nye kirkestole en salmebog og et 'nyt testamente'. Selv om Danske Atlas 1769 omtaler inventaret som 'smukt malet og forgyldt', er det sandsynligt, at stufferingen med malerier først er foretaget 1770, et årstal, der findes malet på altertavlen. Samme år indrettedes gravkapel for Jens Wandborgs familie (s. 628), og 1773

skænkede han et fjorgel på et samtidigt pulpitur i vest, der ifølge signatur blev malet 1774 af W. Ellermann.

Skønt en del af møbleringen fra 1763-74 er gået tabt, står kirken som et af landets mest helstøbte eksempler på rokokoindretning, et fænomen, der fortrinsvis kendes fra jyske herregårdskirker. De bedste sidestykker findes i Østjylland, hvor kirkerne i Engum (Vejle amt) og Tyrsting (DK Århus 3967ff.) henholdsvis 1759 og 1766-67 blev udstyret med nyt rokokoinventar af billedskæreren Jens Jensen II fra den såkaldte Horsenssskole.²⁶ Jens Wandborgs billedskærer i Nørlem er ukendt. Han besad ikke helt Jens Jensen II's elegance og afholdt sig i modsætning til denne fra enhver krævende figurskæring. Til gengæld må han siges at have været noget mere professionel end den lokale Zinders Machholm, der 1768-94 gennemførte en fuldstændig nyindretning af hovedkirken i Lemvig.²⁷ Derimod er Jens Wandborgs maler kendt gennem ovennævnte signatur fra 1774, der først er erkendt 2000.²⁸ Stafferingen i Nørlem viser Ellermann som en dreven dekorationsmaler, der i malerierne kopierer tidens italienske modekunstnere gennem publicerede stik.²⁹ Jens Wandborgs valg af bibelsk-pastorale motiver synes karakteristisk for hans stand af nyopkomne jyske herremænd og siger måske noget om hans selvforståelse som storlandbruger i et Arkadien eller Kanaens Land.³⁰

Fig. 14. Alterbord, romansk, af granitkvadre (s. 610). Niels Termansen fot. 1911. - *Altartisch aus romanischen Granitquadern.*

Farvesætning og istandsættelser. Sit nuværende udseende skyldes indretningen restaureringer 1914, 1938 og 1985, der alle har haft til formål at genskabe og fastholde indretningen fra 1763-74. 1914 er altertavlen istandsat og har fået fremdraget sin gamle staffering i rød og blågrøn marmorering, rødt, grønt, blå og mørkebrunt samt forgyldning, alt på en grund, der oprindeligt har været hvidblå (jfr. fig. 22), men som 1914 blev dæmpet til en mere diskret grågrøn. 1938 restaureredes prædikestol og pulpitur tilsvarende, mens skrifte- og degnestolene blev taget ned fra loftet og efter istandsættelse genopsat i koret; endvidere fremdrog man gammel staffering med en olivengrøn grundfarve på Kabbels herskabsstole fra 1638 samt indsatte kirkens nuværende stolestader. Istandsættelsen 1985 omfattede nystaffering af stoleværket fra 1938, men har ellers alene været afkonserverende art.

For rokokoindretningen havde kirken et *renæssanceinventar* med kvaliteter, som må skyldes Kabbels ejere (Anders Rytter eller Enevold Kruse?), men hvis ovennævnte rester desværre ikke giver megen indsigt i den nærmere udformning. Til altertavlesøjlerne fra o. 1600 (jfr. fig. 16) slutter sig otte *hermer* (jfr. fig. 31-33, 35), der må skyldes samme udsøgte billedskærer, som måske har tilhørt Kronborgskolen.³¹ Hermerne, der udgør fire par, varierer lidt i højden og i skaffets detailudformning; som så ofte går hermernes former tilbage til stik af Hans Vredeman de Vries.³² En oprindelig placering på den samtidige (†)altertavle er nok mulig, men eftersom næppe alle otte hermer kan have haft plads her, kunne det tænkes, at nogle har tilhørt en falterbordsforside eller eventuelt et fjpulpitur.³³ Man kan heller ikke afvise den mulighed, at hermerne har smykket hjørnerne af en prædikestol. Men mere sandsynligt er det, at det nævnte, væsentligt grovere relief af Korsfæstelsen fra o. 1625 (fig. 36) kan henføres til en renæssanceprædikestol.

Rokokoindretningen stod næsten urørt, indtil man 1872 og 1876 begyndte at male med egetræsfarve, som dog friholdt Ellermanns malerier. 1893 udskiftedes stoleværket, og 1904 blev Jens Wandborgs lukkede (†)herskabsstol nedtaget for senere at ende som lysthus. Ved en istandsættelse 1906-07 friskedes inventaret op med blå og grønt, efter at man havde nedtaget skrifte- og degnestolene, som blev henlagt på loftet, idet dog enkelte dele af det 1904-07 nedtagne blev overladt til Nationalmuseet; andre dele kom 1938 til Lemvig Museum.³⁴ Rummets fremtræden efter arbejderne 1904-07 fremgår af et fotografi fra o. 1912 (fig. 30).

Alterbordet (fig. 14) er romansk, muret af granitkvadre op imod korets østvæg, ca. 80x130 cm, 100 cm højt. Bordet, der er utilgængeligt og hovedsagelig kendes gennem det gengivne foto-

Fig. 15. Indre set mod øst. HW fot. 1999. — *Kircheninneres gegen Osten.*

grafi, udgøres af tre regelmæssige kvaderskifter, af hvilke mellemskiftet har lidt større stenformater. Bordpladen, af mindst to sten, er kraftig og springer frem med en skrånkant, der måske er svagt hulet. Pladen må antagelig rumme en helgengrav, men herom vides intet nærmere.

Alterbordspanel (jfr. fig. 17), 1763, 91x139 cm, 103 cm højt, opsat 17 cm fra korets østvæg og forbundet med denne ved et bræddeværk af umalet fyr. *Alterbordsforsiden* har tre fag med frise-fyldinger, kortsiderne to tilsvarende. Bordpladen er fornyet 1914, da man fremdrog og supplerede en oprindelig bemaling fra 1770 i to grønne nuancer med røde lister; bordpladen er sort. †*Alterbordsforside(?)*. Af de otte genbrugte hermer fra o. 1600 (jfr. fig. 31-33, 35) kan nogle stamme fra en alterbordsforside eller et alterbordspanel (jfr. oversigt).

†*Alterklæder*. 1648 skænkede Jakob Grubbe til Kabbel (†1655) i anledning af sin frue, Ingeborg Kruses død et alterklæde af »Sort Silche Sidenruff«, stafferet med sølvsnore (jfr. messehagel nr. 1 og herskabsstol). Klædet anføres i inventariet 1655.⁹ 1878 blev kirkens alterklæde fornyet i karmoisinrødt silkefløj med kors og kantning af ægte guldgalonier. 1908 anskaffedes et tilsvarende, der var så stort, at det kunne 'omgive såvel alterets front som sider'.⁴

Altartavle (fig. 17), 1763, med våbener for Jens Wandborg de Stiernhielm og hans afdøde hustru, Christine Marie Jermiin (jfr. gravkapel). I tavlen indgår genanvendte renæssancedele fra o. 1600; træværket udgøres af egetræ, bortset fra listeværk og maleripanel, der er af fyr. Tavlen er i det væsentlige arkitektonisk opbygget og har rocailleindfattede felter. Postament og storstykke er

Fig. 16. Altertavle 1763, midtfelt med søjler fra ældre (†)altertavle, o. 1600 (s. 612), og maleri af Korsfæstelsen, udført af W. Ellermann 1770. HW fot. 1999. - *Altar, 1763. Hauptfeld mit Säulen eines älteren (†)Altars, um 1600, und Gemälde, die Kreuzigung, ausgeführt von W. Ellermann 1770.*

tredelt med fælles rocaillevinger, og den kraftige profilgesims krones af et stort, rundbuet topfelt. Postamentet har tre felter og brydes herimellem af rocaille- og frugtprydede fremspring, af hvilke de to ydre dog er ganske beskedne. Samme tilbage-spring imod siderne findes i storstykket, idet der til de ydre postamentfremspring slutter sig flade pilastre, til de indre derimod kraftige renæssancesøjler (fig. 16) med sjældent velskårne korintiske kapitæler og prydbælter, som smykkes af rulleværk med frugtklaser. Også til sidepilastrene hører genanvendte renæssanceskæringer i form af joniske hermer med frugtklaser på skaftet, en mandlig (i nord) og en kvindelig; manden har armene over brystet, kvinden holder sin højre mod hjertet, den venstre på skaftet. Mens stor-søjlerne må stamme fra en ældre (†)altertavle, er det mere usikkert, hvor hermerne, der må skyl-

des samme billedskærer, oprindelig har hørt til (jfr. oversigt). Storfeltet (fig. 16) er både bredere og væsentlig større end de fire sidefelter, der sidder to og to over hinanden. Også storvingerne rummer felter, og på den forkrøppede storgesims står over søjlerne kugler, over sidepilastrene små rocailleopsatser. Topfeltet kantes af rocaille og et kronende, profileret bueslag, hvorpå der ved siderne rider to rocaille-væsener med særegne profilhoveder. De ser op imod en kronende, stråle-omkranset topskive, der har udskåren skykrans omkring et lille felt.

Altertavlen har originale *malerier* af W. Ellermann og står siden 1914 med en sammenhørende staffing fra 1770, der fremtræder noget suppleret. I storfeltet ses *Korsfæstelsen* (fig. 16) malet efter samme forlæg som Mogens Christian Thranes **altermalerier* i Vestervig (*DK Tisted* 634f.) og Holstebro (s. 239), hvor Jesu arme dog er bredt længere ud på korset, og hans højre ben er lagt over det venstre; Maria bærer blå kappe, Johannes en rød. Sidefelternes små malerier er i nord *Getsemane*, Jesus og englen med den bitre kalk (foroven) og *Tilfangetagelsen*, Judas kysser Jesus, mens Peter i forgrunden sætter øret på den liggende Malkus. I syd ses forneden *Forhånelsen* foroven *Gravlæggelsen*. Endelig har topfeltet et stort maleri af *Opstandelsen*. Jesus svæver med korsstav og udslået arm over den tomme grav, mens tre romerske soldater ligger forfærdede i forgrunden. Træværkets grundfarve er grågrøn, lister og profiler har rød marmorering, og i øvrigt er anvendt rødt, grønt, blåt, mørkebrunt, blågrøn marmorering og forgyldning på rocail-lerne. I vingerne ses våbener for Jens Wandborg de Stiernhielm (i nord) og hans hustru, Christine Marie Jermiin. Topskiven rummer Jahves forgyldte navn på hebraisk, og i postamentet findes indskrift med gylden fraktur på sort bund. I midtfeltet læses: »Christus døde for vore Synder, blev begravet og hand Opstod tredie Dag. Paul: Ep: Cor: Cap: 15V. 3,4,5«, i sidefelterne dateringen: »Anno 1770«.³⁵ Bemalingen er lagt direkte på træet, idet den dog på de genbrugte dele dækker ældre kridtgrundsstaffering fra renæssancetiden, der på hermerne har en fælles karakter afvigende fra søjlernes.

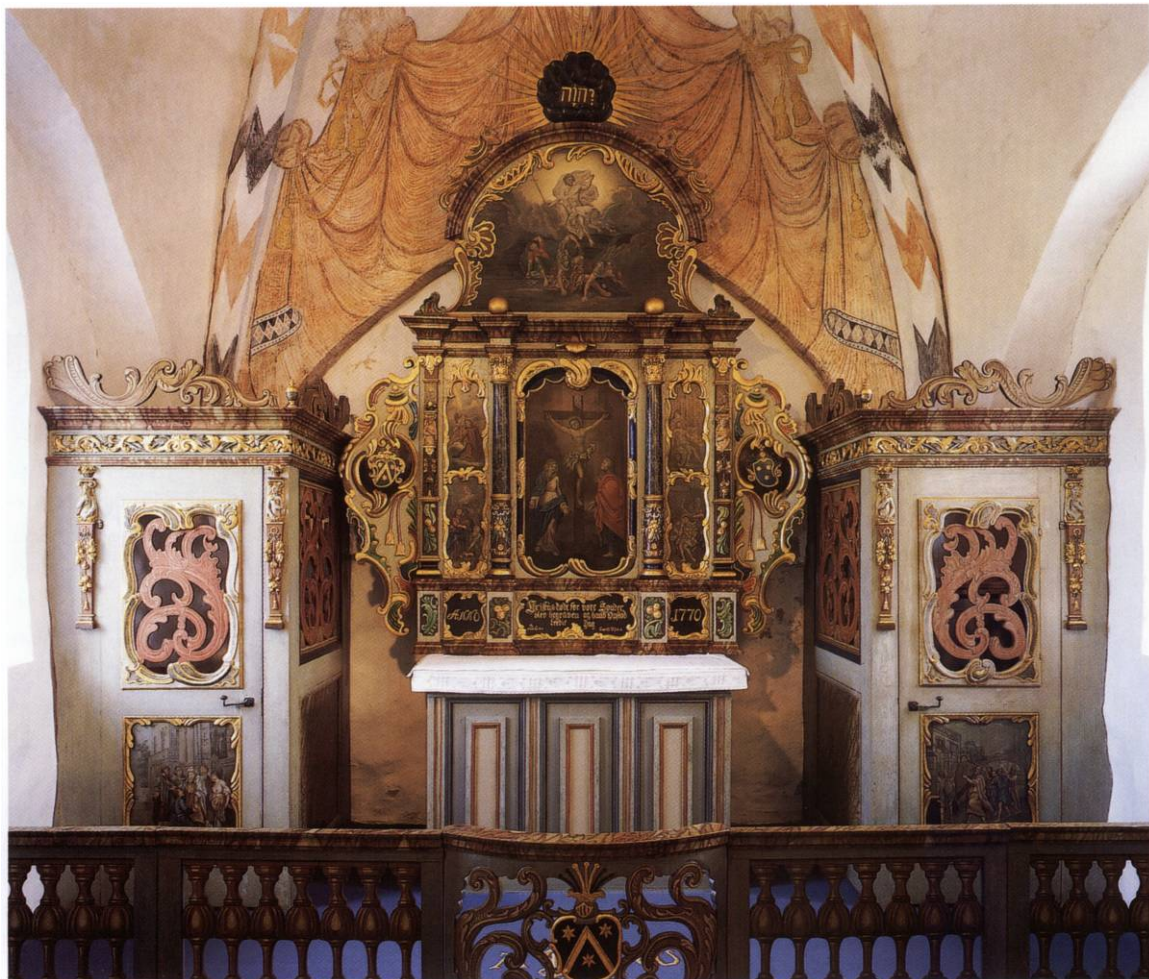

Fig. 17. Alterarrangement, 1763-70, bestående af alterpanel og altertavle (s.611) med flankerende skrifte- og præstestol (i nord) og degnestol (s. 622f.) samt i forgrunden alterskranke (s. 615), alt opsat af Jens Wandborg de Stiernhielm. HW fot. 1999. - Altar, daneben Beichtstuhl (im Norden) und Küsterstuhl, sowie Altarschranken im Vordergrund, alles von Jens Wandborg de Stiernhielm errichtet, 1763-70.

Altertavlen, hvortil der hører lukkede stole ved siderne, en skrifte- og præstestol (i nord) og en degnestol (jfr. ndf.), skal som hovedparten af det øvrige inventar være opsat af Jens Wandborg 1763.³⁶ Det malede årstal 1770 må derfor angive stafferingsåret. Mens det som nævnt er uvist, hvilken billedskærer Jens Wandborg har brugt, er maleren, W. Ellermann, kendt gennem en signatur på pulpituret. Hans staffing synes planlagt og rimeligvis udført med en hvidblå grundfarve (jfr. *dåbsniche s. 616 med fig. 22). Denne farve fandt restauratoren Jørgen Malling imidlertid 1914 for 'dominerende, tung og kold'. Han

skønnede, at en konstateret grå overmaling af den hvidblå havde været den første malers egen farveafstemning og endte med den nuværende grågrønne. Tavlen, der 1862 nævnes som 'malet på træ', fik 1876 en overstrykning med egetræsfarve,⁴ der dog lod malerierne urørte. Herefter fremtrådte tavlen, som den ses på et fotografi fra o. 1912 (fig. 30). Restaureringen 1914 skulle have omfattet et nyt maleri i storfeltet, men man afstod heldigvis herfra, da der under arbejdet viste sig en smuk harmoni mellem det gamle alterbillede og den samtidige staffing. Endelig er de flankerende stole, der var blevet nedtaget 1906,

Fig. 18. Altersølv 1634, udført af Hans guldsmed i Lemvig. Kalkens bager er en barok fornyelse, disken nygjort o. 1850 (s. 614). HW fot. 1999. - *Silbernes Altargerät, 1634, von Hans dem Goldschmied in Lemvig. Die Cuppa des Kelchs ist eine barocke Erneuerung, die Patene wurde um 1850 neugestaltet.*

Fig. 19. Alterkalk, 1634, udsnit af foden med indskrift og krucifiks, der flankeres af initialer for præsten Niels Bertelsen (s. 614). HW fot. 1999. - *Kelch, 1634. Ausschnitt aus Fuß mit Inschrift und Kruzifix, flankiert von den Initialen des Pfarrers Niels Bertelsen.*

atter opstillet 1938, hvorved hele arrangementet igen er kommet til sin ret.

(†) *Altartavle*, o. 1600. Den nuværende altartavles to stor søjler, 115 cm høje, er som nævnt genbrugt arbejde fra renæssancetiden (jfr. fig. 16). Deres størrelse viser, at de må stamme fra en ældre altartavle, der i så fald har været af fornem kvalitet, snarest et helsingørsk (eller københavnsk?) arbejde af den såkaldte Kronborgskole. Også nogle af de otte samtidige hermer, der er genbrugt i kirken, kan stamme fra en sådan re-

næssancealtartavle (jfr. oversigt og fig. 31-33,35). Men i så fald gælder det næppe de to hermer, der pryder den nuværende tavle. En farveundersøgelse 1914 viste nemlig en karakterforskel mellem søjlernes oprindelige kridtgrundsstaffering og de to nævnte hermers.

Altersølv (fig. 18) er i sin kerne fra 1634, udført af Hans guldsmed i Lemvig. *Kalken*, 18 cm høj, har sekstunget fod med bred fodplade og et støbt krucifiks nittet på en aftungerne (fig. 19). Krucifikset flankeres af de graverede initialer »HN« og »BS«, der må tilhøre den daværende præst Niels Bertelsen,³⁷ og på nabotungen findes graveret versalindskriften: »Anno 1634 er denne Kalck och Disk giort til Nør Lemb Kierck« (fig. 19). Foden, med guldsmedens stempel (Bøje 6743) på fodpladen, er drevet stejlt op mod de seksidede skaftled. Knoppen er af gotisk type, sekstunget, med graveret bladværk på tungerne og mellemfaldende rudebasser, som bærer versaler (på skraveret bund), som tilsammen danner navnet »Ihesvs«. Det glatte svajede bager kan være en barok fornyelse. En tidlig reparation fandt sted 1662, da kirkeværgen i præstens nærvær betalte Jens guldsmed³⁸ for at 'forfærdige' kalken, der var 'forbrækket'.⁹ Til kalken hører nu to *diske*. 1) (Jfr. fig. 18), o. 1850, tv. 14 cm, fannen har graveret kors, og undersiden er stemplet »Lund«, muligvis for Johan Peter Lund (†1860), Sakskøbing (Bøje 3074).³⁹ 2) Nyere, tv. 14 cm, glat, undersiden stemplet »AX 925 X«. Den oprindelige *†disk* nævnes i inventarier 1650 og 1655.⁹

Oblatæsker. 1) 1910,⁴ afsort porcelæn med guld-kors, fra Bing og Grøndahl. 2) Nyere, af en sølvagtig legering (ustemplet), cylindrisk og glat, tv. 10 cm. †*Oblatæske*. 1862 anførte kirkesynet en brødæske af blik.⁴ *Alterkande*, 1986, mærket »Sterling«, 21 cm høj, ganske enkel, med graveret versalskrift: »Nørlem Kirke 1986«.

Et *sygesæt* er nyere, i gråt Futteral af imiteret læder. Til et ældre *†sygesæt* hørte en *†tinf flaske* til messevin, anskaffet 1651.⁹

Alterstager (fig. 20), o. 1650, 40 cm høje, med profileret fod, balusterskaft og lysetorne i jern, der må være ældre fornyelser. Stagerne synes tidligst nævnt i inventariet 1650.⁹ En *syvstige* er

nyere, 40 cm høj. 1862 fandtes to *†lysestager* af træ.⁴

Alterbøger. Kirken har en Christian IV's bibel (fig. 53), trykt 1633, i samtidig indbinding af sortmørknet læder med pressede arabeskmotiver. Bindets hjørner bærer messingbeslag med kuglebøsse, og som lukketøj tjener læderstroppe med ornamenterede messinghasper. *†Alterbøger.* 1651 købtes en ny alterbog, og 1662 købte Nørlem og Lemvig kirker efter ordre af sysselprovsten, hofmester Jørgen Rosenkrantz (jfr. s. 588), en ny bibel i fællesskab.⁹

Altersranken (jfr. fig. 17) er fra 1763, sammenhørende med alterarrangementet, af fyr, 88 cm høj. Skranken forløber tværs over koret i fem fag, af hvilke det midterste springer halvcirkelformet frem, mens dets to nabofag danner låger. De fire sidefag har udsavede balustre, midtfaget rocailler omkring et udsavet våbenskjold, der er påmalet det Stiernhielmske våben. Stafferingen er den oprindelige, formentlig fra 1770. Farverne, der svarer til det øvrige samtidige inventars, er fremdraget 1938 under en grøn overmaling fra 1907 og suppleret ved samme lejlighed. Knæfaldet har lysegrønt betræk. 1862 beskrives skranken som 'lige med en lille runding på midten og træærkværk'.⁴ Til en *†alterskranke* indkøbte

Fig. 21. Messehagel, 1648, skænket af Jakob Lauritsen Grubbe til Kappel som erindring om hans netop afdøde hustru, Ingeborg Kruse. Kun broderiet af Korsfæstelsen er oprindeligt, fløjlet fornyet 1910 (s. 615). HW fot. 1999. - *Meßgewand 1648. Eine Stiftung des Jakob Lauritsen Grubbe zu Kappel zum Andenken an seine verstorbene Gattin, Ingeborg Kruse. Originalstickerei von der Kreuzigung, der Samt 1910 erneuert.*

Fig. 20. Alterstager, o. 1650 (s. 614). HW fot. 1999. - *Altar-Leuchterpaar, um 1650.*

man 1680 fem store, brede og lange fyrredeller, som blev skåret til stolper og lister og brugt til »Sætted« for alteret. Videre brugtes en otte alen lang, bred og tyk planke, fire par store hængsler 'til indgang for alteret' og jern til at holde »sprinchel Verchet«.⁹

Messehagler. 1) (Fig. 21), 1648, skænket af Jakob Lauritsen Grubbe til Kappel til erindring om hans netop afdøde hustru, Ingeborg Kruse (jfr. *†alterklæder* og herskabsstol). Kun ryggens sølvbroderi af Jesus på Korset er oprindelig, idet selve stoffet er fornyet 1910 i rødt fløjel med en kantning af gulddaloner.⁴ Jesus hænger dybt i armene, de samlede ben er bøjet ud mod hans

Fig. 22. *Dåbsniche, 1769, med Jens Wandborg de Stiernhielms våben (s. 616). Staffering og malerier af W. Ellermann 1770. HW fot. 1999. - *Taufnische mit dem Wappen Jens Wandborg de Stiernhielms, 1769. Fassung und Gemälde von W. Ellermann 1770.

højre side, og på den græsklædte Golgatahøj ligger Adams hovedskal og knogler. Ud over det nu grå sølv ses især lidt grønt på højen. Ifølge regnskabet 1648 lod 'hans velærværdighed' Jakob Grubbe til sin frues 'amindelse forære til Lem kirke en messehagel af sort fløj, stafferet med sølvsnore og hvidt og sort krucifiks baldyret'.⁹ Inventariet 1655 nævner den som en hagel 'af sort silke med hvidt atlaskes kors'.⁹ 2) Nyere, af rødt fløj med gyldent rygkors. †*Messehagel*. Foruden Jakob Grubbes hagel nævner inventariet 1650 en gammel hagel, der 1655 omtales som 'en rød fløjlsmessehagel med gammelt krucifiks på'.⁹

Døbefont, 1933, tegnet af arkitekt Hother Paludan til Vestervig kirke (*DK Tisted* 638), erhvervet 1955. Fonten er aflet rødlig granit, bægerformet,

95 cm høj, maskinhugget i romaniserende former med omløbende akantusranke på kummen. Opsat midt i korindgangen.

Tidligere *døbefont* og *dåbsarrangementer*. *1) En romansk granitdøbefont af nordvestjysk bægerbladstype er siden begyndelsen af 1900'erne i Lemvig Valgmenighedskirke (s. 420f.). Den blev overflødiggjort 1769-70 (jfr. nr. (†)2) og var øjensynligt sat ud 1803, da kirken sagdes at mangle døbefont.⁴⁰ Siden henlå fonten i kirkediget og overgik til privateje, indtil den fra en have i Lemvig erhvervedes til Valgmenighedskirken.⁴¹

(†)2) Et dåbsarrangement, vel nok fra 1769, bestående af en *dåbsniche (fig. 22) med en nedhængende, op- og nedhejselig †dåbsengel, der i hånden holdt et lille dåbsfad af sølv (nr. 1, fig. 24). Dåbsnichen, der siden 1938 befinder sig i Lemvig Museum, er af fyr og fremtræder velbevaret, bortset fra at der forneden er afsavet ca. 20 cm. Hjørnenichen, nu 248 cm høj, har udsvejfede sider, hver med tre profilfyldinger over hinanden samt kantende rocailler og volutter. Foroven springer et rundbuet topstykke frem, forsynet med et rekonstrueret Stiernhielmsk våben (udsavet) og kronet af en topskive med udskårne skyer om et trekantfelt, hvori Helligåndsdue kommer flyvende ned. Af det oprindelige våbens omgivende bladværk er en lille stump i behold, pålimet det fornyede. Nichen har i de øvre fyldinger to oprindelige malerier, vel fra 1770 (jfr. altertavle), og siden en istandsættelse 1996-99 står også træet i øvrigt med afdækkede oprindelige farver. Malerierne, der fremstiller Jesu Døb (th.) og Kongernes Tilbedelse (fig. 23), er holdt i blå, hvide, brune og røde toner og må som kirkens øvrige rokokostaffering skyldes W. Ellermann. Rammeverket står hvidblåt (en blanding af hvidt og preussisk blåt), sidevolutterne er hovedsagelig røde, bladværket brungrønt med lidt forgyldning, og der er brugt forskellige marmoreringer i changerende farvetoner. Nichen, der havde et nøje sidestykke og velsagtens forbillede i †Holstebro kirke fra 1757 (s. 244ff.), var fra første færd opsat i korets nordvestre hjørne med en i jernkæde nedhængende †dåbsengel, som i sin hånd holdt dåbsfadet (fig. 24).⁴² 1805 var 'englefiguren, som tilforn bar døbefadet', blevet bort-

Fig. 23. Kongernes Tilbedelse, maleri på *dåbsnische (s. 616), udført af W. Ellermann 1770. — *Anbetung der Könige, Gemälde an *Taufnische, ausgeführt von W. Ellermann 1770.*

taget, en mangel, som provsten måtte påtale i flere år.⁴⁰ 1862 var englen bragt tilveje eller fornyet, idet dåbsarrangementet dette år beskrives således: 'I det nordvestlige hjørne er døbefonten, som bæres af en i træ udskåren engel'. 1876 blev træværket overstrøget med egetræsfarve, og 1907 blev dåbspånelet lagt på kirkeloftet.⁴³ Det skete uden englen, som Johannes Malling havde lånt med det formål at kopiere den.⁴⁴ 1938 overlodes nichen til Lemvig Museum, hvor man af pladsgrunde måtte foretage den nævnte afsavning. 1996-99 har man pietetsfuldt afdækket og konserveret nichen gamle farver, der her står med den hvidblå grundfarve, som også inventaret i kirken har haft (jfr. altertavle).

*3) 1907,⁴ en font af granit, bægerformet med cylindrisk skaft og kumme med omløbende ril-

ler (jfr. fig. 30). 1955 solgt til Obbekær kirke (DK Ribe 3377).

Dåbsfad. 1) (Fig. 24), 1769, af sølv, udført af Joachim Weller, Holstebro,⁴⁵ og skænket af Jens Wandborg de Stiernhielm, der har ladet det forsyne med mindeindskrift for hele sin fornyelse af kirkens indretning. Det lille fad, tvnm. 20 cm, har en opdrejet blad- og blomsterranke på fanen, som er forsynet med en halvrund indskæring til faddængslens tommelfinger (jfr. ovf.). Undersiden har i midten indgraveret det Stiernhielske våben og bærer derom indskrift med kursiv: »Denne sølfdøbe fad der Weiger 16 lod ½ qt, Tillige med øvrige Til daaben Henhørende ornamenter, med nye Alter Tavle, Præst og degne Stoel, Nye Prediche Stoel med Himmel, nye loft nye Stoele og dørre, med Pulpituret Til Herskabet, nye Winduer, og Til hver Stoel een Psalmebog og nye Testamente. Er aldt af Kierchens da Wærende ejer Jens Wandborg de Stiernhielm til Cabel BeKostet og i Stand Sat: Anno 1769«. Wellers stempel (Bøje 6703) findes på fanens underside. Fadet, der i Holstebro kirke har et nært sidestyk-

Fig. 24. Dåbsfad af sølv, 1769, udført af Joachim Weller, Holstebro, undersiden med mindeindskrift for Jens Wandborg de Stiernhielms omfattende inventarfornyelse (s. 617). HW fot. 1999. - *Silberne Taufschüssel, ausgeführt von Joachim Weller, Holstebro, 1769. An der Unterseite Gedenkinschrift anlässlich der umfassenden Inventar-erneuerung.*

Fig. 25. Prædikestol, 1763, med våbener for Jens Wandborg de Stiernhielm og hans hustru, Christine Marie Jermiin, samt staffering og malerier af W. Ellermann 1770 (s. 618). HW fot. 1999. - *Kanzel, 1763. Wappen des Jens Wandborg de Stiernhelm und seine Ehefrau. Fassung und Gemälde von W. Ellermann 1770.*

ke fra samme guldsmed (jfr. s. 250), opbevarede 1807 i skolehuset.⁴⁰ Nu indsat i glasmonter i korret.

2) 1907, et galvanoplastisk arbejde, tvm. 60 cm. Fordybningen smykkes af et kors, fanen af et vegetativt firpas i skonvirkestil. Om fordybningens

rand læses versalerne: »Døb dem til Faderens og Sønnens og Helligaandens Navn«.

Dåbskande, 1908,⁴ af sølvagtig legering, i renæssancestil, 23 cm høj; under bunden utydelige stempler.

Et *fontegitter* fandtes 1680, da der anskaffedes et par »Stichhenger« til 'dåbsdøren'.⁹

Prædikestol (fig. 25), 1763, med Jens Wandborg de Stiernhielms og Christine Marie Jermiins malede våbener på himlen. Kurvens tresidede, udbugende form vokser ud af bærepillen som store rocailler, der på hjørnerne danner kraftigt fremstående rygge. Felterne indfattes af mindre rocailler, og oventil afslutter en afrundet gesims. Prædikestolen står på en kraftig halvcylindrisk bærepille i skibets sydøsthjørne og har opgang gennem triumfmuren. Over muråbningen springer *himlen* frem som en kurvehanksbue over kurven. Dens kraftige profilgesims bærer topstykker i form af udskårne rocailleornamenter, det midterste lidt større og med felt. Gennembrudt rocailleværk tjener også som hængestykker, idet der dog mod væggen ses et enklere, udsvejfet bræt. Øverst afslutter en bøjlebaldakin himlen, hvis loft i midten har et rektangulært, ophøjet felt med midtroset og hængende Helligåndsdue. Loftet kantes i øvrigt af profilister og smykkes af påsatte stjerner, rocailler og liljer. Nyere *læsepult*.

Prædikestolen har i felterne originale *malerier*, vel fra 1770, der som den samtidige bemaling på træværket må skyldes W. Ellermann. Malerierne viser de fire evangelister siddende i landlige omgivelser med deres bøger og symbolvæsener; deres navne er anført nedenunder med gul kursiv på sort bund. Fra nord ses: 1) (Fig. 26) »S: Matthæus«, med englen stående bag en lav mur, i baggrunden et hus. 2) »S: Marcus. S: Lucas« (jfr. fig. 25). De to evangelister sidder med bøgerne mod knæene, tilbagelænedes og afslappede. Under dem ligger Markus' løve, og i baggrunden ses et stykke arkitektur med søjler. 3) »S: Johannes« på en klippe, skæggløs, med inspireret blik, med en stor bog på højre arm og pennen holdt frem i venstre hånd. Ørnen sidder bag ham, og som baggrund tjener et overgroet tårn. Mens malerierne aldrig har været overmalet, skyldes træværkets gamle bemaling en afdækning 1938. Staf-

feringen har som grundfarve en grågrøn (oprindelig hvidblå) med rødt, blå, forgyldning og forskellige marmoreringer; Stiernhielms og Jermiins våbener er malet i himlens topfelt.

Prædikestolen skal som hovedparten af det af Jens Wandborg skænkede inventar være opsat 1763,³⁶ og bemalingen må da som altertavlens antagelig være foretaget 1770. Prædikestolens plads må være den oprindelige, hvor den også nævnes 1862 'med opgang fra koret'. Formentlig 1907 blev den nymalet i grønt og blå med lidt guld, og 1911 fik gesims og *†læsepult* et betræk af rødt silkefløj,⁴ hvorefter dens udseende kendes gennem et fotografi fra o. 1912 (jfr. fig. 30). Med restaureringen 1938 har stolen faet sin nuværende fremtræden.

(†)Prædikestol(?). Fra kirkens tidligere prædikestol, der nævnes 1666,⁹ er øjensynligt bevaret et relief af Korsfæstelsen (fig. 36), der i givet fald

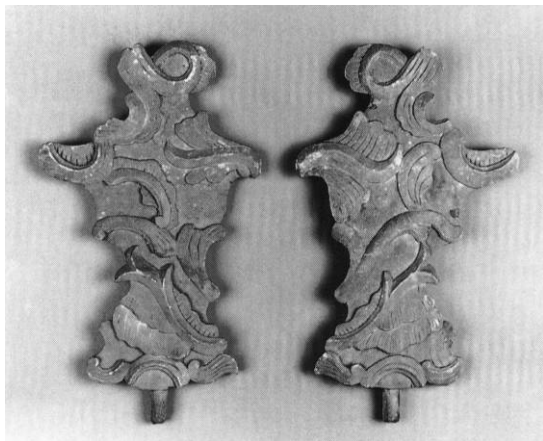

Fig. 27. *Topstykker fra (†)herskabsstol, 1763, indrettet af Jens Wandborg de Stiernhielm (s. 621). I NM. Jesper Weng fot. 2001. - *Aufsätze von einer (†)Herrschaftsstuhl, eingerichtet von Jens Wandborg de Stiernhielm, 1763.

daterer stolen til o. 1625. Relieffet, 52x23 cm, viser de to røvere flankerende en mager Jesus, der hænger i udspændte arme, og hvis hænder gør velsignelsens tegn. Om korset samles vældige skyer, ved dets fod ses Adams hovedskal og knogler, og bag rækker af bakker toner Jerusalems by frem. Soklen skråner tilbage fra relieffets midtakse, ligeledes en øvre profil med tandsnit, hvorover der hæver sig en art spidst topstykke. Selve relieffet har original bemaling, omend noget opmalet. Hudfarven er hvidlig, korset sort, himlen blå, og lændeklæderne er brune som skyerne og byen. Topstykkets Helligåndsdue på lysrød bund må være fra 1770 (eller 1773), ligeledes soklens indskrift i hvid kursiv på rød bund: »Jesu Christi Guds Søns Blod Rænser og Toer os af alle Sönder«. Nu benyttet som tavle, fæstnet på et profilkantet bræt, 59x29 cm, og ophængt på tårnets nordvæg. O. 1912 hang relieffet højt på triumfvæggens nordre del (jfr. fig. 30), og 1916 blev det flyttet hen midt over korbuen.⁴ Det kan ikke udelukkes, at relieffet faktisk stammer fra en anden sammenhæng, således fra en verdslig kiste. I så fald foreligger en anden mulighed: at de i kirken genbrugte renæssancehermer fra o. 1600, eller nogle af dem, stammer fra prædikestolen og i givet fald har prydet dens hjørner (jfr. oversigt og fig. 31-33, 35).

Fig. 26. Prædikestolsfelt med maleri, evangelisten Matthæus, udført 1770 af W. Ellermann (s. 618). HW fot. 1999. - Kanzelfeld mit Evangelistengemälde, ausgeführt von W. Ellermann 1770.

Fig. 28. Indre set mod øst med lukket (†)herskabsstol, indrettet af Jens Wandborg de Stiernhielm 1763, nedtaget 1904 (s. 621). Efter tegning 1902, anvendt i Trap: Danmark, 3. udg. — *Kircheninneres gegen Osten mit (†)Loge, eingerichtet von Jens Wandborg de Stiernhielm 1763, abgebaut 1904.*

Fig. 29. Herskabsstol, 1638, med våbener for Jakob Grubbe til Kappel og hans hustru, Ingeborg Kruse (s. 620). HW fot. 1999. - *Herrschaftsstuhl mit Wappen für Jakob Grubbe zu Kappel und seine Ehefrau, Ingeborg Kruse, 1638.*

Stolestader, 1938, med let skrånende ryglæn af profilerede planker og vandret afsluttede gavlstykker med udtræksæde. Bemaling fra 1985 i grågrønt med gulgråt samt rødt og lidt forgyldning. En *armstol* til præsten er fra 1962,⁴ afblank eg med læderbetræk.

†*Stolestader*. 1679 købtes tolv fyrredeller og 'knopper' (spir?) til staderne, som en snedker arbejdede på i 12 dage.⁹ 1763 lod Jens Wandborg de Stiernhielm indsætte nye kirkestole, som han forsynede med »Psalmebøger og Nye Testamenter«.³⁶ 1862 fandtes i nord 15 kvindestole, i syd 16 mandstole med 'brædtgulv og rygstød'. 1864 fik også kvindestolene rygstød. 1889 nævnes også stolestader på pulpituret, der da måtte befastes med jernkroge. 1898⁴ blev alle stolestader fornyet i former, der ses på et interiørfoto fra o. 1912 (fig. 30). Staderne havde høje, udsejefede plankegavle med toproset, til ryglænene hørte salmebogshylder, og bemalingen var lys.

Herskabsstole (fig. 29), 1638, indrettet af Jakob Grubbe og Ingeborg Kruse (jfr. †alterklæde og messehagel) for ejerne af Kappel. Stolene er praktisk taget ens, opsat hhv. i skibets sydøst- og nordøsthjørne i form af dobbeltbænke med to gavle og låge mod midtgangen. Gavlene er 139 cm høje og smykkes af to profilfyldinger, den nedre glat, den øvre med en udskåret frugtklase op-hængt i en ring. Gavlenes topstykker er udsejefede med kantende dobbeltvolutter og afsluttende tværprofil med bufrise. I topstykkerne er udskåret ægteparrets våbener og initialer, i syd »IGF« for I(acob) G(rubbes) F(ædrene) og »IGM« for I(acob) G(rubbes) M(ødrene) over hhv. Grubbes og Thotts våbener. I nord ses tilsvarende »IKF« for I(ngeborg) K(ruses) F(ædrene) og »IKM« for I(ngeborg) K(ruses) M(ødrene) over Kruses og Marsvins våbener. Lågerne, 101x69 cm, kantes af slyngbånd og rummer over en liggende, glat profilfylding en større hammerfylding, der kantes af tandsnit; lågerne hænger i store beslag fra 1700'erne. Rygpanelerne udgøres af tre fag med højfyldinger under frisefyldinger og en afsluttende liste med tandsnit og bladværk; nordre stols østre rygpanel har imod væggen enklere højfyldinger, og i syd er det tilsvarende rygpanels midtfag fjernet til fordel for prædikestolens bæ-

Fig. 30. Indre set mod øst o. 1912. Foto i Nationalmuseet. - *Kircheninneres gegen Osten, um 1912.*

restolpe. Mod væggen i nord og syd er stolenes panel fornyet, bortset fra de oprindelige bag-gavles topstykker, der udgør en lidt enklere ud-gave af forgavlernes, 31x36 cm. Ved restaurering- en 1938 har stolene faet afdækket en bemaling, der øjensynligt er original. Grundfarven er oli- vengrøn, lister og sirater står røde og gråhvide, og våbnerne er malet i rødt, hvidt, sort, brunt og guld. Midt på lågernes hammerfylding er ud- sparet et lille parti yngre bemaling, en egetræs- farve fra 1876, hvorpå med brun skriveskrift er anført: »No 1 Cabbel« (i syd) og »No 2 Cab- bel«. Herskabsstolene, der må stå på oprindelig plads, afløstes 1763 af nedenstående (†)hershabs- stol som sæde for Kabbels ejere. De blev øjen- synligt ikke nymalet med det øvrige inventar 1770-73, eftersom de nuværende farver lå umid- delbart under egetræsmalingen fra 1872 eller 1876. Den har været dækket af grøn overmaling fra 1907.

En (†)hershabsstol var indrettet 1763 af Jens Wandborg de Stiernhielm i form af en lukket pulpiturstol over de midterste stader i skibets nordside. Stolen, der havde adgang ad en trappe og en dør i skibets nordmur (jfr. s. 626), kendes nu hovedsagelig gennem en tegning fra 1902 (fig. 28). Den viser stolen som en stor loge, der øjensynligt havde et trefags fremspring i syd og hvilede på to kraftige stolper med skråstivere. Brystningen havde over et postament arkade- fyldinger med fladspændte volutbuer og flanke- rende leddelte pilastre. Over en profilgesims åb- nede stolens overdel sig med firdelte sprosse- vinduer, der blev flankeret af enkle halvsøjler. Endelig prydedes storgesimsen af drejede spir; tilsvarende kugler sluttede af forneden, og mel- lem dem viser tegningen fra 1902 gennembrudte hængestykker. Topstykker ses ikke, men *to er øjensynligt bevaret som stolens eneste rest (fig. 27). De er affyr, 35x24 cm, formet som rocailler

med en kraftig tap til fæstnelse. Under egetræsmaling ses rester af forgyldning.

Stolen synes opsat 1763,³⁶ men er næppe malet før 1770-73. Farverne må have svaret til W. Ellermanns øvrige på inventaret, ligeledes felternes malerier, hvortil der har hørt indskrifter i postamentet. 1862 nævnes stolen som et med bibelske billeder prydet pulpitur for ejeren af Kabbel. 1874 trængte Kabbels stol til reparation, ligeledes opgangen, der 1883 kaldtes en granittrappe og ønskedes omlagt, uden at det berørte kapellet. 1893 ønskede kirkesynet at få overmalet et af malerierne, der forestillede Besøgeisen ('Marias besøg hos Elisabeth'). Det skulle dækkes med

en grundfarve svarende til bunden i 'det Kappel-ske våben på Kappels pulpitur'. 1904 blev stolen fjernet og døren tilmuret,⁴ hvorefter Kabbels ejer 1908 klagede over, at kirken ved auktion havde bortsolgt hans gamle kirkestol, der nu fandtes opstillet som lysthus ved en nærliggende bondegård.⁴⁶ Ved bortsalget må de bevarede topstykker være forblevet i kirken, hvorfra de 1914 kom til Nationalmuseet (inv.nr. D 8605).

En *skrifte- og prærestol* (fig. 31) nord for alteret og en tilsvarende *deggestol* i syd udgør en integreret del af alterarrangementet fra 1763 (fig. 17). De har karakter af lukkede stole, 105x130 cm, der afskærmer korets østhjørner i form af

Fig. 31-32. 31. Skrifte- og prærestol, 1763, med staffing og maleri, Den Fortabte Søns Hjemkomst, udført af W. Ellermann 1770 (622f.). 32. Vægskab i korets sydvæg, 1763, døren med maleri fra 1770 af W. Ellermann, Moses ved den brændende tornebusk (s. 624). HW fot. 1999. - 31. *Beicht- und Pastorenstuhl*, 1763. *Fassung und Gemälde, Verlorener Sohn*, von W. Ellermann ausgeführt, 1770. 32. *Schrank in südlicher Chorwand*, 1763. *Das Gemälde an der Tür, Der brennende Dornbusch*, von W. Ellermann ausgeführt, 1770.

Fig. 33-34. Detaljer af degnestol 1763. 33. To genbrugte hermer, o. 1600, mandshermen nyskåret 1938 (s. 623). 34. Maleri, David danser for Herren, udført af W. Ellermann 1770 (s. 623f.). HW fot. 1999. - Küsterstuhl 1763. Teilansicht mit zwei wiederverwendeten Hermen, um 1600. Der männliche Herme 1938 neugeschnitten. Gemälde, David tänzt vor dem Herren, von W. Ellermann ausgeführt, 1770.

to vinkelsatte panelvægge af fyr, 237 cm høje. Imod alteret har væggene en nedre profilfylding og derover en fylding med udsavet rocailleværk i gennembrudt arbejde. Stolenes vestvægge har dør med to højrektangulære fyldinger, der er rocailleindfattede, og som for de øvres vedkommende er gennembrudte med udsavet rocailleværk. Stolenes profilgesims ledsages af en vel-skåret bladfrise og har bekroning af udsavede rocailles samt på hjørnerne et lille drejet spir. Dørene flankeres foroven af genbrugte renæssancehermer fra o. 1600, nogenlunde svarende til bl.a. altertavlens, idet dog mændene griber sig i skægget, mens kvinderne holder et hjerte op foran brystet (fig. 33). To afhermerne er nyskåret som kopier 1938, mandshermen i syd (jfr. fig. 33) og kvindehermen i nord, idet de 1938 savnede

originale *hermer siden 1914 befandt sig i Nationalmuseet (fig. 35). Før kopieringen 1938 synes stolene ikke at have haft lige store hermer, idet kirkens er 71 cm høje, mens de 1914 afgivne er 58 cm, ligesom kvindehermen i Nationalmuseet holder hånden imod sit hjerte.

Stolenes originale farver svarer til altertavlens og må ligeledes være fra 1770. I dørenes underfyldinger findes malerier, der hentyder til de to stoles funktioner, og som ledsages af skriftsteder anført med forgyldt skriveskrift på sort bund. På skrifte- og præstestolen fremstilles Den fortabte Sønns Hjemkomst (jfr. fig. 31) over ordene: »Fader, Jeg haver Syndet imod Him(m)elen og for dig. Luc. Cap. 15 v. 21«. På degnestolen ser man David med harpen over ordene (i kursiv): »Lee-ger for Herren med Harper Psalmer Trometer og

Basuner(s) Lyd: Psalm. 48« (fig. 34). 1876 blev stolene overstrøget med egetræsfarve, der dog friholdt malerierne. Stolene blev nedtaget 1906 og henlå på loftet til 1938, da de fik fremdraget deres gamle farver og blev genopsat i korets hjørner. De 1914 afgivne *hermer har under egetræsmaling med lidt guld spor af ældre staffering, formentlig deres oprindelige (i NM, inv.nr. D 8603).

†Kister. 1655 opfører inventariet to kister, den ene 'gammel, forrådnat og ingen låg til', den anden 'ligelig god'.⁹

Vægskab (fig. 32), formentlig 1763, affyr, i korets sydvæg ved prædikestolsopgangen. Skabet, der indvendig måler 160x72 cm, rummer seks hylder, måske til de 'salmebøger og nye testamenter', som Jens Wandborg skænkede til sine

†stolestader. Skabet er forsynet med en dørføj i rokokostil. Den har et højt rocaillefelt, som foroven flankeres af to genbrugte kvindehermer fra o. 1600, der svarer til andre i kirken, men hvis skafter har mistet deres plint (jfr. ovf. og oversigt). Under dørføljen afslutter en glat sokkel med hulprofilliste, foroven en profilgesims med kronende rocailler. Dørføljes oprindelige staffering, svarende til altertavlens, er formentlig som dennes udført 1770 og må tilskrives W. Ellermann. Dørens maleri viser Moses ved den brændende tornebusk, malet efter florentineren G. Zocchi efter stik af Joseph Wagner.⁴⁷ Under billedet læses i et lille felt en tilhørende indskrift med gul kursiv på sort bund: »Gud Sagde til Moses, løs dine Sko af dine Føder thi den Sted du staar paa er en Hellig Jord. 2: Mose B: Cap. 3

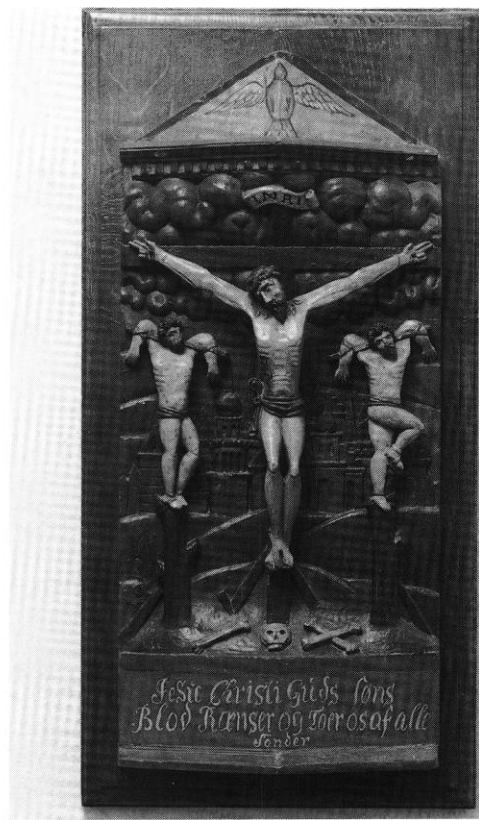

Fig. 35-36. 35. To *hermer fra o. 1600, udsnit, indtil 1906-07 genbrugt i skrifte- og præstestolen eller i degnestolen (s. 622), nu i NM. Jesper Weng fot. 2001. 36. Relief af Korsfæstelsen, o. 1625, muligvis fra (†)prædikestol (s. 619). HW fot. 1999. - 35. Zwei *Hermen, um 1660, Teilansicht. Bis 1906-07 in Beicht- und Pastorenstuhl oder in Küsterstuhl wiederverwendet. Heute im Kopenhagener Nationalmuseum. 36. Kreuzigungsrelief, um 1625, möglicherweise von (†)Kanzel.

Fig. 37. Indre set mod vest. HW fot. 1999. — *Kircheninneres gegen Westen.*

v. 5«. Mens maleriet aldrig har været overmalet, er træværket 1938 befriet for en overstrygning med egetræsfarve fra 1876.⁴

Pengebøsser, o. 1880, afjernblik, er 17 cm høje og forsynet med en høj pengetragt. Rødmalede, opsat flankerende indgangen, i skibet.

Orgelpulpitur (fig. 40), 1773, bekostet af Jens Wandborg de Stiernhielm. Pulpituret hviler siden 1938 på en underbygning med to retkantede bærestolper og opgang i nord. Brystningen, i ni fag med rocaillefelter, har svajet plan, idet midtdelens fem fag springer frem i bueform, mens sidepartiernes to gange to fag springer tilsvarende tilbage. Overgangene til brystningens midtdel er markeret af en indrykning med to bladomvundne stave. Forneden afslutter en kraftig fodprofil, foroven en svajet gesims, der midtfor bærer en velskåret rocaillebekroning med bredovalt felt.

Pulpituret har original staffering med *malerier*, der er signeret af W. Ellermann 1774. Træværkets bemaling svarer til altertavlens, bortset fra en lidt afvigende grønblå grundfarve.⁴⁸ I bekroningens felt læses med hvid kursiv på sort bund en indskrift, der afsluttes med malerens signatur i bitte-små bogstaver: »Dette Orgelværk haver Kierkens Eier Hr. IENS^{de} STIERNHIELM til Cabbel, ladet Bekoste Staffere, og Givet her til Lem Kierke Aar 1773. Ønsker, og haaber, at Efterkom(m)erne holder det i den Stand som det nu Forefindes. Pinxit (malede) W. Ellermann 1774«. Til malerierne, der viser gammeltestamentlige scener som sydlandske pastoraler, er der anvendt forlæg af den venezianske maler Jacopo Amigioni (†1752) efter stik af Joseph Wagner.⁴⁷ Fra syd ses: 1) Josefs brødre viser hans blodige kjortel til deres far, der bærer stor turban. 2) Abraham bebudes,

Fig. 38-39. Malerier på orgelpulpitur, udført af W. Ellermann 1774 (s. 626). 38. Elieser og Rebekka ved brønden. 39. Dronningen af Saba besøger kong Salomon. HW fot. 1999.- *Emporengemälde, ausgeführt von W. Ellermann 1774. Elieser und Rebekka am Brunnen. Die Königin von Saba zu Besuch bei König Salomon.*

at Sara skal føde ham en søn. Han knæler foran tre engle, mens Sara står i baggrunden i husets dør. 3) Jakobs Drøm. Han sover halvt siddende til højre, mens himmelstigen rejser sig med tre engle til venstre. 4) (Fig. 38), Eliezer og Rebekka ved brønden. 5) (Fig. 41), Faraos datter finder Mosesbarnet i Nilen. 6) Abraham forstøder Hagar, der står uden for husets mur med sin grædende søn ved hånden. 7) Isaks Ofring. Den velvoksne Isak sidder bundet på alteret, mens en bagved svævende engel tilbageholder Abrahams hævede krumsværd. 8) Jakobs kamp med englen. 9) (Fig. 39), dronningen af Saba besøger kong Salomon. 1862 nævnes pulpituret som 'prydet med bibelske malerier'. Tillige bemærkes, at mens det af Jens Stiernhielm skænkede orgel derpå var blevet forsømt og sluttelig solgt, så bar pulpituret stadig giverens indskrift med opfordring til eftertiden om at bevare orglet i den stand, hvori det

fandtes. 1876 fik pulpituret en ny og mindre stejl trappe, og 1907 blev træværket overmalet med grønt og blåt, mens siraternes forgyldning blev bibeholdt.⁴ Istandsættelsen 1938 har givet pulpituret sit nuværende udseende.

†*Pulpitur*. 1679 skulle en snedker bl.a. reparere trappen op til 'loftet', og 1682 brugtes 13 'deller' til at forbedre pulpituret.⁹

Orgel (fig. 40), 1989, med 10 stemmer, to manualer og pedal, bygget af Bruno Christensen & Sønner, Terkelsbøl, bag facaden fra ÷orgel nr. 2. Disposition: Hovedværk: Gedakt 8', Principal 4', Blokfløjte 2', Mixtur II-III. Svelleværk: Rørfløjte 8', Fugara 8', Koppelfløjte 4' Principal 2' Sesquialtera II; tremulant. Pedal: Subbas 16'. Den enkle facade fra 1937 prydes af storvinger fra ÷orgel nr. 1 (1773). De gennembrudte vinger, 97x38 cm, har form af et netværk med kantende rocailler og rocaillefelt i midten og skyldes

Fig. 40. Orgel, 1989 (s. 626), på orgelpulpitur fra 1773 med malerier af gammeltestamentlige scener, udført af W. Ellermann 1774 (s. 625). HW fot. 1999.- *Orgel, 1989, auf Orgelempore von 1773. Gemälde mit alttestamentlichen Szenen, ausgeführt von W. Ellermann, 1774.*

den samme mester, som udførte de øvrige samtidige billedskærerarbejder. Bekroningen har trekantform med påmalet Jahveøje og omgives af en strålekrans med små skyer. På vestpulpituret, bemalet i stil med dette.

†*Orgler.* 1) 1773, bekostet af Jens Wandborg. Storvingerne herfra er genanvendt i den nuværende orgelfacade (se ovf.). Instrumentet forfaldt hurtigt, og dets rester bortsolgte 1821 for et mindre beløb.⁴ 2) 1937, med fire stemmer, bygget af Th. Frobenius & Co., Kgs. Lyngby, med genanvendelse af storvingerne fra †orgel nr. 1 (se ovf.).⁴⁹ Disposition: Quintatøn 16', Rørfløjte 8', Spidsfløjte 4', Rauschquinte II; svelle. Koppel M 4'-M. Pneumatisk traktur og registratur; keglevindlade. Opstillet på vestpulpituret med øst-

vendt facade og med spillebord i orgelhusets søndre gavl.⁵⁰

Salmenummertavler, 1938, to ens til hængecifre, 90x51 cm, med afsluttende profilliste. Bemaling som stolestaderne. †*Salmenummertavler*. 1862 nævnes tre trætavler til salmenumre.⁴ Et fotografi af kirkens indre o. 1912 (fig. 30) viser nord for korbuken to store salmenummertavler med kronende trekantgavl og udsvejfede kanter. Tavlerne havde hængecifre af træ og øverst påskrift med sort antikva.

Et **maleri* (fig. 52) fra 1844, Maria Magdalene ved korsets fod, er malet og foræret af Chresten Jepsen Moeskjær, olie på træ, 65x34 cm (lysningsen). Maria Magdalene, i hvid kjole og rød kappe, dækker ansigtet med sin højre hånd, mens

Fig. 41. Faraos datter finder Moses i Nilen. Maleri på orgelpulpitur, udført af W. Ellermann 1774 (s. 626). HW fot. 1999.— *Emporengemälde, ausgeführt von W. Ellermann 1774. Die Auffindung des Knaben Moses.*

hun med den venstre omfavner korset. Jesus hænger muskuløs på korset, baggrunden udgøres af skyer med en række engle, og bag korsmidten er en åbning af guddommeligt lys. Kraftig profilramme, 102x91 cm, med uægte forgyldning, hvorunder er fæstnet et sortmalet bræt med gyl-den kursivskrift: »D: Chr. Baden. Malet og For-æret til Lem Kirke 10. August 1844 af S(a)L(ig) Chresten Jepsen Moes Kier«. ³¹ Maleriet var op-hængt over triumfbuen (fig. 30) vistnok helt frem til 1937, da det kom til Lemvig Museum (inv.nr. 1816).

Lysekroner, 1938, to ens, i barokstil med glat hængekugle og kronende engle, der holder sejrs-krans og -palme ud til siderne. En stor †*lysekro-*

ne skænkedes 1763 af Jens Wandborg de Stiernhielm, ³⁶ men kendes ikke siden.

Kirkeskib, 1978, fuldskibet »Georg Stage«, skænket af anonym sognebo, bygget af vognmand Aksel Andersen, Juelsminde. ⁵² Skibet er 110 cm langt, sortmalet og bronzeret under vandlinjen. Ophængt over skibets midtgang mellem de to lysekroner.

†*Ligbåre*. 1650 nævner inventariet en ligbåre, 1655 en gammel ligbåre. ⁹

Klokke (fig. 43), 1250-1300, tv. 73 cm. Formen er nærmest unggotisk, mens den manglende profilering er et ældre romansk træk. Den nu manglende krone fandtes endnu 1906 og beskrives som bestående af 'runde, spinkle hanke, som blive noget tykkere nedefter og står ret nær ud til overfladens omkreds' (Uldall, *Kirkeklokker* 13f.). I mangel af krone er klokken nu boltet direkte på en nyere slyngebom. Ophængt i tårnets nordglug. I klokkestokværket henstår en ældre slyngebom. 1648 blev to store jern smedet og brugt på klokken aksel, og 1668 brugtes seks skålpd. stål til at 'svøbe jern om bjælken, klokken hænger i' (dvs. om bommen). ⁹ 1881 nævnes klokken i tårnets glug. ⁴

GRAVMINDER

Gravkapellet ved skibets nordside (s. 607) er som nævnt indrettet 1770 af Niels Jacobsen og hans hustru, Anne Marie Wandborg, efter at deres søn Jens Wandborg de Stiernhielm 1761 havde mistet sin hustru, Christine Marie Jermiin, og spæde søn, Niels, i forbindelse med barsel. ²⁵ Rummet, med fritstående kister på nyere katafalker, har adgang fra skibets nordside gennem en rundbuet døråbning med samtidigt *gravgitter* af smedejern (fig. 42). Det måler 230x129 cm og omfatter dobbeltdøre (183 cm høje), der oventil slår an mod en fladbuet profilbjælke. Herover ses i buelfeltet Niels Jacobsens og Anne Marie Wandborgs kronede monogrammer, der omgives af akantusløv med årstallet »1770«. Selve dørene har lignende bladværk, men udgøres hovedsagelig af et gitterværk, dannet af tætstillede spyd, som smykkes af en prydkvast. Smedejernsgitteret, der 1893 blev malet med sort og lidt forgyldning, ⁴ har

siden 1938 en oprindelig bemaling i rødt, blågrønt, forgyldning og sølv.

Anne Marie Wandborgs gavebrev til kirken 1774 rummer nøje forskrifter for kapellets jævnlige rengøring med afstøvning af kister, fejning og fjernelse af spindelvæv.⁵³ Ikke desto mindre bredte forfaldet sig i 1800'erne, og med opsætningen af en kakkelovn i kirken o. 1900 blev gravrummet ligefrem indrettet til kulkælder bag en gul træbeklædning (jfr. s. 607). Om rummets usømmelige tilstand berettede digteren Thøger Larsen og maleren Niels Bjerre med forargelse 1902: »... der hersker det utroligste Svineri med Kalk, Brædestumper, Kul og Fejeskarn, og de gamle Metalkister(?) er på en skødesløs Maade rykkede tilbage for at give Plads til alt dette«. 1923 var forholdet bragt nogenlunde i orden, idet kapellets indre var skjult bag en tilmuring af

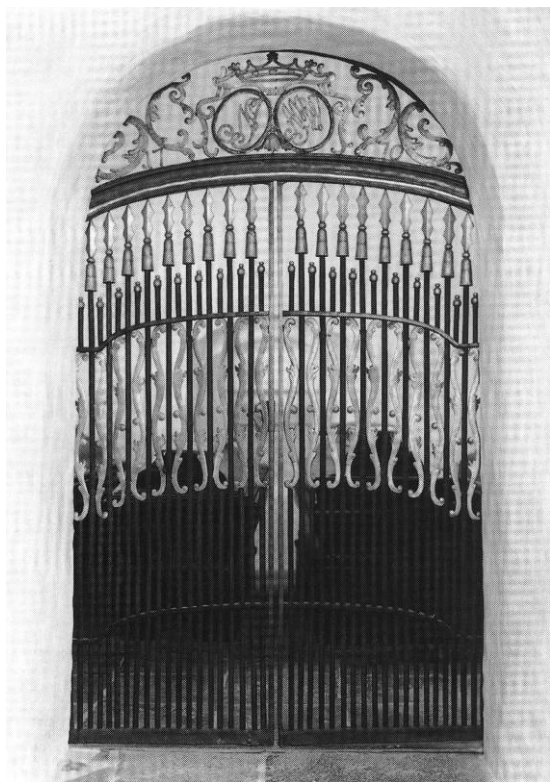

Fig. 42. Gravkapel, 1770, indgang med gravgitter, der bærer kronede initialer for Niels Jacobsen og hans hustru, Anne Marie Wandborg (s. 628). HW fot. 1999. - *Grabkapelle, 1770. Gittertür mit bekrönten Initialen für Niels Jacobsen und seine Frau, Anne Marie Wandborg.*

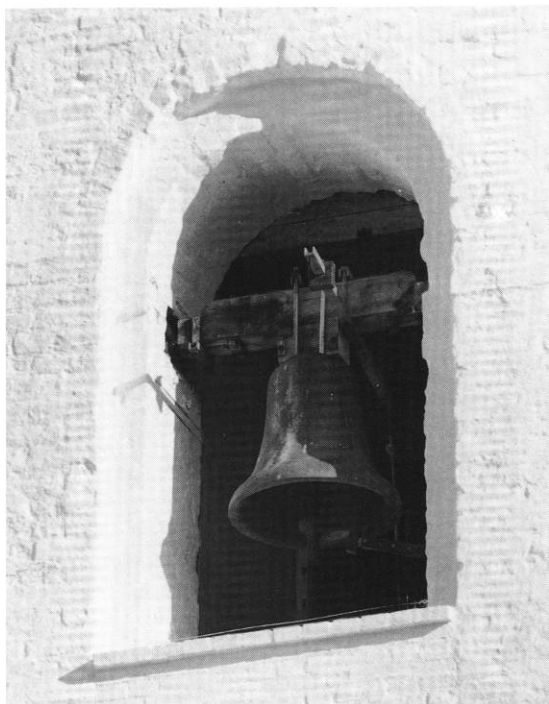

Fig. 43. Klokke, 1250-1300 (s. 628). HW fot. 1999. - *Glocke, 1250-1300.*

buen til skibet, foran hvilken gitteret var opsat; kun en flad nicheåbning i tilmuringen tillod et indkig til kisterne.²⁵ 1932 ansøgte menighedsrådet forgæves om lov til at begrave kisterne på kirkegården. Sin nuværende velholdte fremtræden har kapellet fået ved restaureringen 1938.

Kapellet rummer fem *kister* (fig. 47) fra årene 1761-83, af hvilke fire voksenkister er parallelt opsat nord-syd. Fra vest står ægteparret Niels Jacobsen (nr. 3) og Anne Marie Wandborg (nr. 5), herefter deres søn Jens Wandborg (nr. 4) og hans hustru Christine Marie Jermiin (nr. 1), mens disses spæde søn, Niels (nr. 2), står i en barnekiste ved hendes fødder i kapellets sydøsthjørne. Kisterne, der hviler på nyere sortmalede sokler, er alle affyrretræ, udbugende og kraftigt profilerede med stærkt ophøjede låg. Træet er sortbejdet og kisterne har bevarede, men medtagne *kisteplader* af bly.

Kisterne er følgende: 1) 1761, Christine Marie Jermiin, kisten 203x84 cm. *Kisteplade* (fig. 44). »...dend i Live Høyædle og Velbaarne Nu Salig Christine Marie Jermiin«, datter af Konsistorial-

Fig. 44-46. Kisteplader (s. 629f.). 44. Nr. 1, 1761, for Christine Marie Jermiin. 45. Nr. 4, 1781, for Jens Wandborg de Stiernhielm. 46. Nr. 5, 1783, for Anne Marie Wandborg. HW fot. 1999. -*Sargbeschläge für bzw. Christine Marie Jermiin, 1761, Jens Wandborg de Stiernhielm, 1781, Anne Marie Wandborg, 1783.*

råd Thomas Just Jermiin og Magdalone Teilmann til Aa[sum]gaard, *[1742], gift 5. okt... [med] højædle Jens Vandborg Stiern Hielm, †5.jan... 17[61 i barsling med] en »søn... smertelig... Niels Jacobsen...«. ⁵⁴ Afsluttende ulæseligt gravvers. Højoval skriftplade med graveret kursiv, der omgives af bladværk, 29x19 cm. Foroven er pladen påsat en krone, der holdes af to dansende engle.

2) 1761, Niels Jacobsen de Stiernhielm, barnekiste, 73x37 cm. *Kisteplade*. »Her... er lagt... Levninger af Højædle og Velbaarne Jens Vandborg de Stiernhielm til Cabbel og Hans Salig Frue Højædle og Velbaarne Christine Marie Jermiin Deris i Ægte Skab aulede Søn«, *20. dec. 1760, døbt den... 176[1] med navn Niels Jacobsen de Stiernhielm, †10 jan. 1761 på Cabbel. Af et delvis ulæseligt gravvers læses kun brudstykker af den første del:

»Mit Levnet dend Var
me[g] ey Foruden P[la]ge
Dog Gud Ske lov i[eg] har
Nu Ende paa de Dage
[Her] er ieg py[ntet] ud
med Ærens krone paa...«.

Højoval, stærkt hvælvet skriftplade, 17x10 cm, med graveret skriveskrift og rester af en tilhørende krone.

3) 1778, Niels Jacobsen, kisten 220x88 cm. *Kisteplade*. »I denne Kiste er nedlagt de Jordiske Deelee af Forhen Her i Lemvig Renomeret Kiøb og Handelsmand, Velædle Hr. Niels Jachobsøn«, *23.juni 1693 affaderen Jackob Madsøn og moderen Karen Nielsdatter. Han ægtede 8.jan. 1728 sin nu efterladte enke Anne Marie Vandborg, som sidste 8. jan. i indeværende år celebrerede deres jubelbryllup hos deres eneste og i ægteskab avlede søn Jens Vandborg de Stiernhielm til Cabbel. †16. aug. 1778 i sin alders 86. år. Langt afsluttende gravvers:

»...Nu er min Such og bøn Bønhørt
af Gud udi det Høye
Nu har hand ald min graad aftørt
Der Daglig Flød aføye...«.

Højoval skriftplade, 36x25 cm, med graveret skriveskrift, der er tilskrevet guldsmed Joachim Weller i Holstebro. ⁵⁵ Af en til pladen hørende bladkrans ses aftryk på kistelåget (52x32 cm); bevaret heraf er en lille rocailleranke og en over pladen fæstnet krone. Pladen er konserveret 1976 på Moesgaard Museum.

4) 1780, Jens Wandborg de Stiernhielm, kisten 210x84 cm. *Kisteplade* (fig. 45). Jens Vandborg de Stiernhielm, forhen herre til Cabbel, *[5. okt. 1729], ophøjet til adelsstanden 1759, [æg-

tede den] dyderige og velbyrdige frue Christine Marie [Jer]miin [5. okt. samme år, †17. marts 1780],⁵⁴ Rester af ulæseligt gravvers. Oval skriftplade med kursivskrift med indfattende løvværk og krone, 61 x 36 cm.

5) 1783, Anne Marie Wandborg, kisten 210x88 cm. *Kisteplade* (fig. 46). »Dødelige. Du Som Skal blive det Jeg er, Lær i tide at betænke denne Vigtige Sandhed. At et Menneskes Levnet naar det er Allerkosteligst i Verden, er det Idel Møye og Uroe, der om erindres Du Ved at betragte de Levninger, der er nedlagte i denne Kiste og Fordum bleve besiede af den Siæl, der beboede den i Livet Velædle og Velfornemme, men nu hos Gud Salige Mad(a)me Anna Maria Jacobsens fød Vandborg«, *...1702 i Lemvig, indtrådte 8. jan. 1728 i ægteskab med hr. Niels Jacobsen, køb- og handelsmand i Lemvig, i ægteskabet avledes Jens Vandborg de Stjernhjem, fordum herre til Cappel. Hos denne deres salig søn celebrerede de efter 50 års kærligt ægteskab deres jubelbryllup 8. jan. 1778. Samme år 16. aug. måtte hun savne sin ægtemage og har siden den tid hensiddet i sin enlige stand, †18. sept. 1783 i sin alders 82.

år. Pladen er højoval, 41 x 27 cm, og har indskrift med graveret kursiv. Skriftfeltet indrammes af en perlestav og en laurbærkrans, der krones af sløjfe.

†*Begravelser*. 1) En lukket begravelse under koret, der ifølge præstens indberetning 1766 tilhørte 'de forrige ejere af Kappel',⁵⁶ og som formentlig var indrettet o. 1650 af Jacob Grubbe og Ingeborg Kruse (jfr. †alterklæde, messehagel og herskabsstol). 1769 anførte Danske Atlas i kirken følgende †*kister*: 1) »Jacob Grubbe til Kappel som døde 1662«. 2) »Frue Ingeborg Kruse«. 3) »Lucas Andersen Nors til Kappel som døde 1712«. 4) »Peder Vandborg til Kappel som døde 1738«. 5) Hans hustru »Margrete Vadum død 1741«.³⁶ Det vides ikke, hvornår begravelsen er nedlagt.

2) En åben begravelse, indrettet i tårnrummet 1761 og 1766 nævnt som begravelse for de »it-zige« (nuværende) ejere af Kappel.⁵⁶ Begravelsen nedlagdes i forbindelse med tårnrummets omdannelse til våbenhus 1770. To *kister*, Christine Marie Jermiins og sønnen Niels Jacobsen de Stiernhielms, er samme år flyttet til kirkens gravkapel (se kiste nr. 1-2).

Fig. 47. Gravkapel med kister, indrettet 1770 af Niels Jacobsen og hustru, Anne Marie Wandborg (s. 629). HW fot. 1999.— *Grabkapelle mit Särgen, eingerichtet von Niels Jacobsen und seiner Frau, Anne Marie Wandborg, 1770.*

Gravsten. 1) (Fig. 48), o. 1650, over Kjeld Nielsen boende i Tangsgaard og birkefoged i Gudum birk, barnefødt i Staushede i Felding sogn (Hammerum hrd.), død i sin alders 76. år, hans hustru Karen Christensdater, barnefødt i Bunds[g]aard i Torste sogn (Hind hrd.), død 65 år gammel, med samt deres søn Christen Kiøldsøn, *i Tangsgaard, †... 22 år gammel. Sort kalksten, 203x112 cm, med gravskrift i indhuggede versaler over næsten hele fladen; afsluttende delvis læseligt gravvers. I hjørnerne højovalde medaljoner med relieffer af evangelistsymbolerne, der holder skriftbånd med evangelisternes navne i versaler. Foroven ses »S. Mattæu[s]« (tv.) og »[S. Mjarkus«, forneden »S. Lukas« (tv.) og »S. Iohannes«. På kirkegården syd for tårnet.

2) (Fig. 49), o. 1804, over »Christen (Jensen) Brein[holt, fød i Østergaard]«, †på Cabbel (1804), og hans hustru, Bodil (Marie Breinholt), *1735, moder til elleve børn (†1828). Én søn og fire døtre satte dette gravminde.⁵⁷ Lys kalksten, 166x99 cm, med rester af gravskrift i fordybet kursiv. Skriftfeltet, med afsluttende gravvers og rosetter i hjørnerne, optager næsten hele stenen. Den kantes af en riflet profil, og skriftfeltet kronet af en vase med døde blomster, der står på riflet bund. På kirkegården syd for tårnet.

3) Formentlig o. 1814, over Christen Møller og Ane Kirstine Breinholt (jfr. nr. 4 og *begravelsesskjolde nr. 1,3). Lys kalksten, 199x134, udslidt, midtpå anes i svagt relieffen søjle med olie-lampe,⁵⁸ og i hjørnerne ses cirkulære forsænk-

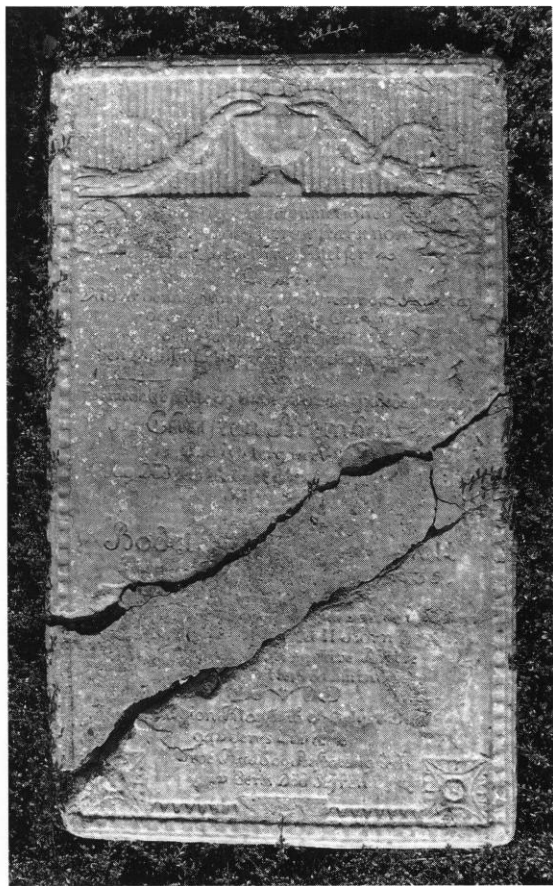
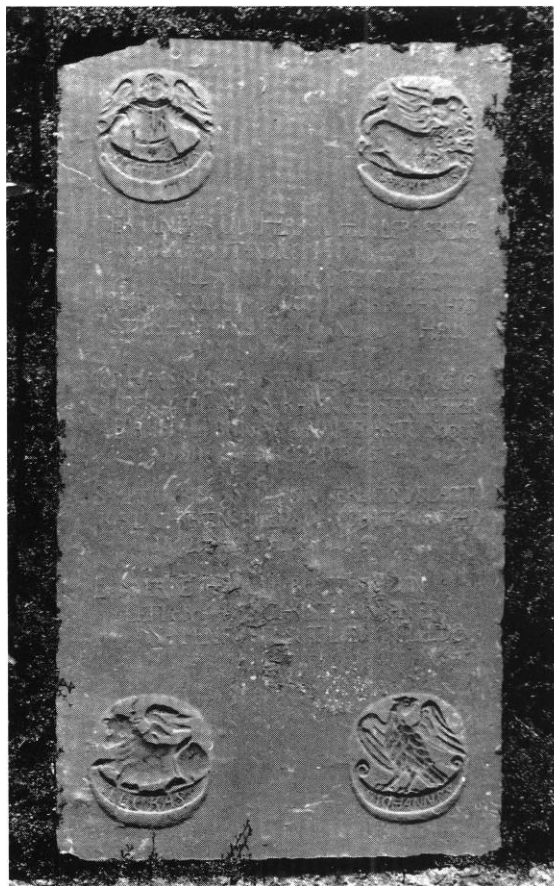

Fig. 48-49. Gravsten (s. 632) 48. Nr. 1, o. 1650, over Kjeld Nielsen i Tangsgaard, birkefoged i Gudum Birk. 49. Nr. 2, o. 1804, over Christen Jensen Breinholt og hans hustru, Bodil Marie Breinholt (s. 632). HW fot. 1999.— 48. Grabstein für Kjeld Nielsen in Tangsgaard, Amtsrichter im Gerichtsbezirk von Gudum, um 1650. 49. Grabstein für Christen Jensen Breinholt und seine Ehefrau, Bodil Marie Breinholt, um 1804.

ninger (tvm. 6 cm) for nu manglende indlagt materiale (vel marmor). På kirkegården syd for tårnet.

4) Formentlig o. 1831, over Anna Møller, en datter af Christen Møller og Ane Kirstine Breinholt (jfr. nr. 3 og *begravelsesskjolde nr. 1, 3). Rødlig sandsten, 151x86 cm, med stort højovalt skriftfelt, der træder lettere frem og har svage spor af ulæselig indhugget skriveskrift.⁵⁹ Stenen kantes af en rundstav, og hjørnerne har fembladede blomsterrosetter. På kirkegården syd for tårnet.

Tre *begravelsesskjolde (lyseskjolde) afjernblik⁶⁰ opbevares i Lemvig Museum. 1) (Fig. 50), 1814, over Christen Madsen Møller, herre til Cabel (jfr. nr. 3 og gravsten nr. 3-4), *16. aug. 1780, gift 1804 med jomfru Anne Kierstine Breinholt og i ægteskabet velsignet med fire børn, én søn og tre døtre, †20. feb. 1814 i en alder af 33 år og syv måneder. Afsluttende gravvers med henvisning til Sir. 1,11. Højoval plade med sort kursivskrift på gråhvid bund, omsluttet af laurbærkrans med rester af grøn farve samt en afsluttende sløjfe foroven. Nu fæstnet til fyrreplade, 65x34 cm, med rester af sort bemaling. På pladens bagside er anført: »Denne Kiste Plade tilligemed Lyseholder er givet til Kirken og skænket samme som Ejendom. Cappel 4. Marts 1814. Anne Kirstine Breinholt« (inv.nr. 2235).

2) (Fig. 50), 1814, Anne Margrethe Breinholt, *29. marts 1777 i Breinholt, gift 1800 med Peder Ibsen, moder til otte børn, fem sønner og tre døtre, af hvilke de fire sønner var døde. †7. marts 1814 på Cappel efter 36 års og 11 måneders anstændig vandel. Gravvers og citat fra Sir. 30,18.1 øvrigt som nr. 1 (inv.nr. 411).

3) (Fig. 51), 1859, over den salig hensovede enkemadamme Ane Kirstine Stockholm, født Breinholt af Kirstineminde i Østerassels Sogn (Tisted amt) (jfr. nr. 1 og gravsten nr. 3-4), *sept. 1780, gift 1° 1804 med ungkarl Christen Møller af Morupmølle, blev i dette ægteskab mor til én søn og tre døtre og blev enke i feb. 1814. Gift 2° med enkemand, proprietær Jens Stockholm til Nørrevinkel, men hvem hun avlede to døtre. Hun blev atter enke i april 1844, †31. jan. 1859, 79 år gammel på Westervig Nedergaard efter 12

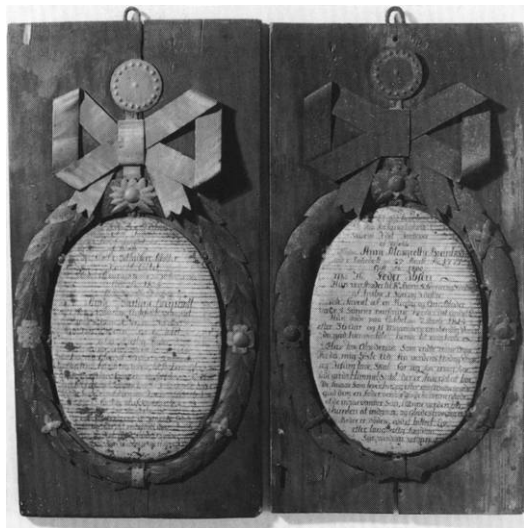

Fig. 50. *Begravelsesskjolde nr. 1-2, 1814, over Christen Madsen Møller, 'herre til Kappel', og Anne Margrethe Breinholt (s. 633). I Lemvig Museum. HW fot. 1999.- *Sarg Schilder für Christen Madsen Møller, 'Herr zu Kappel', und Anne Margrethe Breinholt, 1814.

Fig. 51. *Begravelsesskjold nr. 3, 1859, over Anne Kirstine Stockholm, f. Breinholt (s. 633). I Lemvig Museum. HW fot. 1999.- *Sarg Schild für Anne Kirstine Stockholm, geb. Breinholt, 1859.

ugers sygeleje. Gravvers med henvisning til 1 Joh. 5,4. Højoval plade med sort skriveskrift på hvidgrå bund, omsluttet af to gyldne overflodighedshorn med spirende grønne blade og hvide blomster. Pladen krones af en olielampe i krans aflaubær (inv. nr. 2234).

Kirkegårdsmonument. Blandt ældre gravminder vestligt på kirkegården er opsat et *støbejernskors* fra o. 1874 over Chr. Marinus Hansen, *2. aug. 1862 i Brødbol, †15. feb. 1874 sammesteds. Kors med liljeender, 73 cm højt, gravskriften afsluttet med ordene: »Kiært være dit Minde«.

KILDER OG HENVISNINGER

Vedr. arkivalier for Ringkøbing amt i almindelighed henvises til s. 54f., vedr. litteratur og forkortelser til s. 56f. Endvidere er benyttet:

Ved embedet. Synsprot. 1876ff.

LAVib. *Landsbykirkernes rgsk.* Nørlem kirkes rgsk. 1648-82 (C KRB 309-10).

NM. *Notebøger.* Søren Abildgaard VIII, 31f. *Håndskrifter.* F. Uldall, *Om de danske landsbykirker* IV, 1887, 166f. *Indberetninger.* J.B.Löffler 1879 (bygning, inventar, gravminder). J.Vilhelm Petersen 1891 (bygning, inventar, gravminder). Niels Termansen 1913 (relief af Korsfæstelsen). Johannes Mallings 1913 og 1914 (altertavle). Johannes Th. Madsen 1937 og 1939 (inventar). E. B. Rosing Holm 1979 og 1987 (inventar). Robert Smalley 1985 (kalkmaleri). Erling Møller 2000 (gravsten). Anne-Mari Steimle 2000 (gravminder). *Tegninger og opmålinger.* Kalker og tegninger af inventardetaljer samt farveprøver af altertavle ved Jørgen Mallings 1914-15. Måleblade af prædikestol og herskabsstol ved Hother Paludan 1935. Plan, snit og opstalter af bygning samt forslag til varmekælder, bygningsdele og orgel, orgelpulpitur, stoleværk og inventardele ved Hother Paludan 1936. Tegninger, opmålinger og kalker af inventardetaljer ved J.Th. Madsen 1938-39. Tegning af kalkmalerifragment ved Robert Smalley 1985. Tvær-snit af kirken ved Peter Duun Andersen 2000.

Lemvig Museum. *Museumsprot.* Indb. ved Konserveringscentret i Ølgod og Jens Johansen, Odense, 1996 (*dåbsniche).

Litteratur. Ellen Damgaard, »I al Christelig og redelig Hensigt — om et 1700-tals gravkapel ved Nørre Lem kirke«, *HaArb* 1991, 91-100.

Historisk indledning ved Mogens Kragssig Jensen og Niels Jørgen Poulsen, bygningsbeskrivelse og kalkmalerier ved Niels Jørgen Poulsen, inventar og gravminder ved Ebbe Nyborg og Ole Olesen (orgler). Redaktionssekretær Annelise Olesen. Oversættelse til tysk ved Bodil Moltesen Ravn. Redaktionen afsluttet 2000.

Fig. 52. *Maleri 1844, Maria Magdalene ved korsets fod, udført og skænket af Chresten Jepsen Moeskjær (s. 627). I Lemvig Museum. HW fot. 1999.- *Gemälde, 1844. Magdalena unter dem Kreuz Christi. Eine Arbeit und eine Stiftung des Chresten Jepsen Moeskjærs. Im Lemvig Museum.*

¹ Oldemoder 112.

² Tiendeindtægterne udgjorde 1636 133 mk., indtægten af forpagtningsafgifterne (jordskyld) 56 mk., jfr. *Rask* 35.

³ *Kronens Skøder* III, 299-300.

⁴ *Synsprot.* 1876ff.

⁵ LAVib. *Landsbykirkernes rgsk.* Nørlem kirkes rgsk. 1648-82 (C KRB 309-10) og *KancBrevb.* 12. sept. 1635.

⁶ *KancBrevb.* 28. maj 1640 og 5. dec. 1648.

⁷ Bestemt af Den kgl. Mønt- og Medaillesamling 2000 (FP 6229).

⁸ I digerne indgår små firhugne kampesten med et- og tocifrede numre. Disse har formodentlig været brugt til nummerering af de enkelte gravsteder efter kirkegårdens udparcellering i slutningen af 1800'erne.

⁹ LAVib. *Landsbykirkernes rgsk.* Nørlem kirkes rgsk. 1648-82 (C KRB 309-10).

¹⁰ 1662 bruges udtrykket 'porthusene' om det østre indgangsparti, men denne benævnelse sigter sandsynligvis blot til de murede piller.

¹¹ Der købtes 700 mursten i Viborg fra borgmester Hendrich Jensens ovn og 600 af borgmester Oluf Jepsen i Lemvig.

¹² De to sokkelsten svarer til de profilerede kvadre, som 1933 - uvist hvorfra — blev indsat i Lemvig kirke (jfr. s. 342). Sammen med sokkelstenene findes syv almindelige bygningskvadre.

¹³ På Kabbel opregnedes 1878 en billedkvader med en springende hund, to kvadre med (skak)tafl, en søjlebase og to 'vinduesbuesten' (overliggere?). Det var dengang opfattelsen, at stenene muligvis var kommet til Kabbel fra Vestervig kirke i Thy. Jfr. Nationalmuseets herredsrejse 1878 (indb. ved Strandgaard). - Søjlebasen er siden kommet til NM, de øvrige kvadre ses ikke længere på gården.

¹⁴ Jfr. Uldall 1887.

¹⁵ Iflg. regnskaberne blev tårnets syd- og vestside repareret og skalmuret 1649, 1661 og 1675, jfr. note 9.

¹⁶ Indvendig i mellemstokværket ses i syd et lille til-muret, rundbuet og falsat vindue.

¹⁷ Jfr. s. 204 og 301 (note 121).

¹⁸ Jfr. indberetninger ved F. Uldall 1887 og J. Vilhelm Petersen 1891.

¹⁹ De to kunstnere, der besøgte Nørlem 1902, offentliggjorde en artikel om 'vandalismen' i gravkapellet, trykt i Vestjyllands Social Demokrat. Jfr. Damgaard 1991.

²⁰ Udskiftningen er foretaget inden 1860'erne, da ko-rets tag var tækket med 'røde tagsten' (note 4), måske kort efter 1803, da blytaget på 'den østre ende' var utæt. Jfr. LAVib. *Ribe bispeark*. Kirke- og præstegårdssyn 1803-04 (C 4.706).

²¹ Efter arbejdets udførelse bragtes blytækkeren videre til Navr (Hjerm hrd.).

²² LAVib. *Ribe bispeark*. Kirke- og præstegårdssyn 1803-04 (C 4.706).

²³ Indb. ved Robert Smalley 1985.

²⁴ NM. *Korresp.ark*.

²⁵ Jfr. Damgaard 1991.

²⁶ Se Otto Norn, »En østjysk Billedskærerslægt fra det attende Aarhundrede«, *NMArb* 1939, 43ff.; Carsten Bach-Nielsen, »At betragte Guds Ord«, *KirkeHistSaml* 1987, 153ff. og samme, »Paradis af Orke — om venezianske pastoraler i 1700-tallets Danmark«. *Historien i Kulturhistorien*, red. Wagn Wählin, Århus 1988, 89ff.

²⁷ S. 361ff. Jfr. også sognedegnen Christen Nødskovs arbejder i Holstebro f kirke s. 239ff.

²⁸ Dette til trods for, at den lillebitte signatur er med på en kalke af restauratoren J. Th. Madsen fra 1938-39. W. Ellermann har hidtil alene været kendt gennem et par portrætmalerier. Weilbach, *KunstLeks* nævner portrætter fra 1781 på Gammel Estrup og i Den gamle By i Århus.

²⁹ Samme stik ses benyttet på pulpituremalerier fra 1767 i Gudum kirke, et arbejde, der ligeledes er iværksat af Jens Wandborg, og hvor man må antage Ellermann som maleren. En direkte sammenligning vanskeliggøres derved, at der i Gudum er tale om grisaillemalerier.

³⁰ Bach-Nielsen 1987 og specielt 1988 (note 26) 98f., 111ff.

³¹ Jfr. herom Jensen, *Snedkere* 58ff. Samtidige jyske billedskærere afsamme kvalitet afviger noget i skæremåden, således Hinrich Ringerinck i Flensborg (*DK Sjyll* 2862ff.) og Mikkel van Groningen i Århus, hvis værksted leverede det meget fine inventar i Gimsing kirke (Hjerm hrd.).

³² Se gengivelse i *Hollstein's Dutch & Flemish Etchings, Engravings and Woodcuts 1450-1700*, vol. XLVII, part I, Rotterdam 1997 og generelt: Hans Mielke, *Hans Vredeman de Vries*, Berlin 1967.

³³ Brug af sådanne hermer vil være typisk på en altertavles topstykke, jfr. Slangerup kirkes fra 1612 og Lyngby kirkes fra 1602, hvor topstykket har hele fire hermer (*DK Frborg* 249, *DK KbhAmt* 417).

³⁴ Foruden nedenstående *dåbsniche, et *maleri fra 1844 og *begravelsesskjolde drejer det sig om nogle løse trædele af rokokoinventaret, som ikke lod sig bestemme og anvende ved restaureringen 1938: 1-2) To udsvejfede vinger, glatte, 97x52 cm, og 102x51 cm, den ene side egetræsmalet, den anden side mørkerød. 3) Et stykke profileret gesims med plinten af et topspir. Rester af gråt og forgyldning, derunder rødt. 4) Topskive med skyer om trekantfelt samt påsatte strålespidser, 50x43 cm. Skyerne har egetræsfarve over blåt, strålerne rester af forgyldning (inv. nr. 1989).

Fig. 53. Alterbog, Christian IV's Bibel fra 1633, i samtidigt læderbind (s. 615). HW fot. 1999. - *Agende, die Bibel des Königs Christian IV aus dem Jahr 1633, in zeitgenössischem Lederband.*

Fig. 54. Middelalderlige, engelske sølvmonter fundet 1942 i en grav på kirkegården (s. 600). I Lemvig Museum. HW fot. 1999. - *Mittelalterliche, englische Silbermünzen. 1942 in einem Grab auf dem Friedhof gefunden.*

³⁵ Indskriften er 1914 nymalet efter en kalke af den gamle.

³⁶ *DaAtlas* 826.

³⁷ Initialerne skal da opløses: H(r) N(iels) B(ertel) S(øn).

³⁸ Vel Jens guldsmed i Lemvig, der iflg. *Bøje* omtaltes ved barnedåb fra 1640 til 1674, og som døde 1691.

³⁹ Stemplets identifikation må anses for usikker, da det var usædvanligt for så fjerntboende guldsmede at leve til Vestjylland.

⁴⁰ LAVib. *Ribe bispeark*. Kirke- og præstegårdssyn 1807-10 (C 4.708).

⁴¹ Sven Fritz, »To englebårne sølvdåbsfade i Viborg Stift«, *ViStÅrb* 1976, 39-50. Ifølge *Nielsen* 1894, 52 fandtes fonten da i konsul Møllers have i Lemvig.

⁴² Jfr. Fritz (note 41) 39-51 og *Damgaard* 1991. Om dåbsengle generelt, se Carsten Bach-Nielsen, »Dåbens engel — en inventartype i kirkens og bevidsthedens rum«, *KirkehistSaml* 1994, 12f. Om sådanne engles hyp-

pigere optræden i Sverige og Tyskland, se Bengt Stolt, »De svävande dopänglarna«, *Ico* 2, 1989, 27ff. og Inga Lena Angstrom Grandin, »Barockens dopänglar och Thorvaldsens«, *Ting och Tanke. Ikonografi på liturgiska föremål*, red. af Ingallil Pegelow, Stockholm 1998, 119ff.

⁴³ Note 4. *Nielsen* 1894, 52 omtaler arrangementet således: »Døbefonten bestaar af et smagløst Træstativ, hvorover der er anbragt en frit udskaaren Engel, som ved en Kjæde lader sig tridse op og ned«.

⁴⁴ Oplysning i Johannes Th. Madsens indb. 1939, der som kilde angiver den lokale P. Futtrup.

⁴⁵ *Weller* 168f., 244f. og Fritz (note 41) 49-50.

⁴⁶ NM. *Korresp.ark*. Jfr. *†herskabsstol* i Ølgod kirke, *DKRibe* 1548.

⁴⁷ *Bach-Nielsen* 1988 (note 26) 94ff.

⁴⁸ Denne konstaterede farve synes således at repræsentere en oprindelig afvigelse fra det øvrige rokokoinventars hvidblå, der nu overalt i kirken er erstattet af grågrønt.

⁴⁹ 1989 reduceredes højden på midtfeltets øverste ramnestykke.

⁵⁰ Yderligere oplysninger om kirkens orgler findes i Den Danske Orgelregistrant og på dennes internet-hjemmeside.

⁵¹ Chresten Jepsen Moeskjær var født 11. okt. 1816 i Nørlem, hvor han boede på Moeskjær, til han døde 22. aug. 1844 afbrystsye. Tilskrift i Lemvig Museums protokol.

⁵² Kirkebladet for Lemvig, Nørlem og Heldum, sept. 1978.

⁵³ Jfr. eksempelvis Karen Solgaards bestemmelser 1742 for renholdelse af hendes krypt i Holstebro *†kirke* (s. 290).

⁵⁴ Suppleret efter angivelser i indb. af I.B.Löffler 1879 og J.Vilhelm Petersen 1891.

⁵⁵ *Weller* 108f., 282 med afbildning af pladen.

⁵⁶ LAVib. *Ribe bispeark*. Præsteindb. til biskop J. Bloch (C 4.774).

⁵⁷ Indskriften suppleret efter indb. ved Erling Møller 2000.

⁵⁸ Indb. ved Erling Møller 2000, som foruden olielampen også nævner et overflødhedshorn, der nu ikke spores.

⁵⁹ Stenens henførelse til Anna Møller, der døde 26. marts kun 20 år gammel, skyldes indb. ved Erling Møller 2000.

⁶⁰ Om sådanne skjolde og deres brug, se S. Ellkier-Pedersen, »Offerlys og mindeskjolde«, i *Vejle Amts Årbog* 1982, 7-60.